

V. DAUGUDIS

STAKLIŠKIŲ LOBIS

В. ДАУГУДИС

СТАКЛИШКСКИЙ КЛАД

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJOS ISTORIJOS INSTITUTAS
V. DAUGUDIS: STAKLIŠKIŲ LOBIS
VILNIUS — MINTISS — 1968
ACTA HISTORICA LITUANICA II

V. Daugudis:

STAKLIŠKIŲ LOBIS

RADIMO VIETA IR APLINKYBĖS

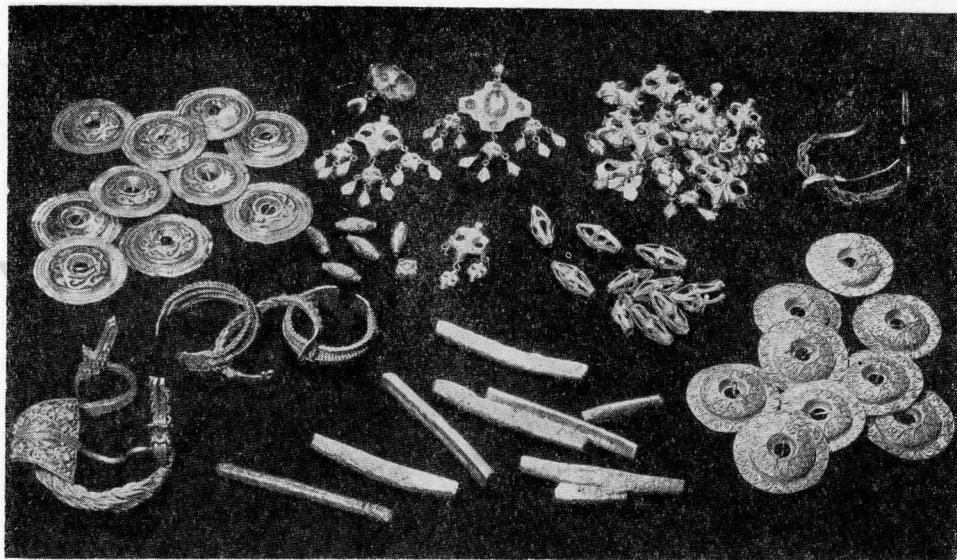

1963 m. vasarą kraštotyrininkas A. Navarackas, žvalgydamas Stakliškių apylinkių (Prienų raj.) archeologinius paminklus, išaiškino, kad dar 1957 m. netoli šio miestelio traktorininkas J. Žarnauskas, ardamas lauką, aptiko sidabrinį daiktų lobį. Tais pat 1963 m. kraštotyrininkui pavyko iš radėjo tévų gauti 3 sidabrinius monetinius lydiniaus, kuriuos jis tuojuo per davė Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejui. Dalis lobio dingo, o likusiąją jo dalį kiek vėliau Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto bendradarbiams pavyko gauti iš radėjo tévų¹. Dauguma gautųjų lobio daiktų buvo jau gerokai apgadinta, kadangi radėjas iš pradžių norėjo pritaikyti juos įvairiems būtiniam reikalams.

Lobis buvo aptiktas apie 1 km į šiaurės rytus nuo Stakliškių miestelio, ant neaukštos kalvos, prie senojo Stakliškių—Užuguosčio kelio. Buvusiojo traktorininko liudijimu, lobis rastas prie didokų akmenų krūvos, ariant traktoriniais plūgais žemę, apie 30—40 cm gylyje. Visi šio lobio daiktais buvo sudėti į 20—25 cm aukščio žalvarinį, su neaukštu kaklu ir truputį pūstais šonais puodą. Jo petelių srityje buvo matyti 2 ąsų žymės. Tikslesnės puodo formos atstatyti nepavyko, nes puodas neišliko.

¹ Visi Stakliškių lobio daiktais yra Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejuje (toliau — IEM). Platesnes informacijas apie radinių paskelbė: V. Daugudis, Stakliškių lobis.—„Mokslas ir gyvenimas“, 1963, Nr. 12, p. 28—30; A. Tautavičius, Papildomi duomenys apie naujus lydinių ir XIV a. II pusės—XV a. pradžios Lietuvos monetų radinius Lietuvos TSR teritorijoje.—Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A (toliau — MADA), 1965, Nr. 1(18), p. 71—72.

Visi Stakliškių lobio daiktai — sidabriniai. Juos sudaro: 8 monetiniai lydiniai², 19 apskritinių plokštelių segių, 2 pasaginės pintais lankeliais ir stilizuotais gyvuliniais galais segės, 3 irgi pintais lankeliais apyran-

1 pav. Stakliškių lobis

kės, tuščiavidurė žiedo galvutė³ ir vienos ar dviejų puošnių kaklo apvarų liekanos, kurias sudaro jvairūs karoliai, pakabučiai, ir 2 medalionai (1 pav.). Gautoji lobio dalis sveria 3,2 kg.

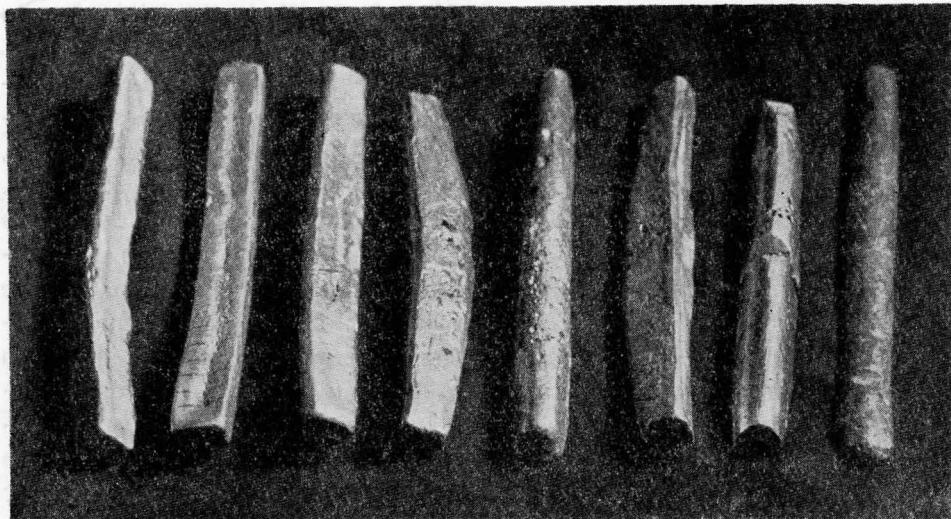
LYDINIAI

Ne visi iš radėjo gautieji monetiniai lydiniai yra vienodos formos bei svorio. Juos galima suskirstyti į dvi grupes: vieni jų — piršto pavidalo, kiti — trikampio piūvio su nedideliu įdubimu pagrinde.

Pirmajai grupei priklauso tik vienas lydinas. Tai pusapvalaus piūvio beveik tiesi lazdutė, kurios ilgis — 14,7 cm, storis — 0,8 cm, plotis ties viduriu svyruoja tarp 1,1—1,4 cm ir svoris — 103,5 g (2 pav., dešinėje). Šio lydinio viršuje, ties vienu jo galu, padarytas kiek gilesnis įkirtimas. Be to, šio lydinio spalva yra tamsesnė už visų kitų lydinių spalvą. Greičiausiai, pastarasis lydinas yra kiek blogesnės prabos. Šio tipo lydiniai

² Radėjo teigimu, lobyje iš viso buvo 10 ar 11 lydinių.

³ Kitą panašų, tik kiek didesnį žiedą radėjas kažkur pametęs.

2 pav. Stakliškės. Lydiniai. Pirmas iš dešinės — pirsto formos lydinas

paprastai yra laikomi lietuviškais, kadangi jų svorio normos bei forma skiriasi nuo senųjų rusų bei kitų piniginių sistemų⁴. Be to, daugiausia šių lydinių (52 lobiai iš 66) iki šiol aptikta buvusioje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje⁵ ir kaimyninėse rusų bei latvių žemėse. Lietuvoje daugiausia šių lydinių yra aptikta jos senųjų ekonominiai bei administracinių centrų rajone, ypač teritorijoje tarp Kauno, Ukmergės, Vilniaus bei Kernavės, t. y. ten, kur formavosi Lietuvos valstybės branduolys, kur vėliau koncentravosi pagrindinė ekonominė ir politinė krašto veikla⁶.

Ne visi minėtos grupės lydiniai būna vienodo svorio. Vienų svoris dažniausiai svyruoja tarp 100—104 g, o kitų — tarp 200—208 g. Atsižvelgiant į šį svorio skirtumą, pastarosios grupės lydiniai dar kartais atitinkamai ir vadinami „mažosiomis lietuviškomis kapomis“ ir „ilgosiomis lietuviškomis kapomis“⁷ arba „lietuviškais rubliais“ ir „lietuviškomis

⁴ Г. Б. Федоров, Топография кладов с литовскими слитками и монетами.—Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры (толиау — КСИИМК), вып. 29, Москва—Ленинград, 1949, стр. 64—75; G. B. Fedorovas, Lobių su Lietuvos lydiniais ir monetomis topografija.—Lietuvos TSR Mokslo akademijos Istorijos instituto darbai, 1951, t. 1, p. 181—229; В. Л. Янин, Денежно-весовые системы русского средневековья, Москва, 1956, стр. 45.

⁵ G. B. Fedorovas, Lobių., p. 187; A. Tautavičius, Papildomi duomenys., p. 67—74.

⁶ Plg. A. Tautavičius, Papildomi duomenys., p. 73—74.

⁷ P. Karazija, 1930 m. Vilniaus lobis, Vilnius, 1932, p. 10—38.

grivnomis⁸. Šiuo metu visi jie vadinami „lietuviškais ilgaisiai“⁹ arba „lietuviškais monetiniai lydiniai“¹⁰.

Neretai aprašomosios grupės, ypač mažesnio svorio lydinių paviršiuje yra vienas arba keletas stambokų, kartais tarp savęs besikryžiuojančių skersinių įkirtimų. Jų reikšmė iki šiol dar galutinai nenustatyta, manoma, jog įkirtimai buvo daromi, norint patikrinti lydinio kokybę¹¹.

Kurį laiką mokslinėje literatūroje vyravo nuomonė, kad pastarosios grupės lydiniai buvo apyvartoje aukščiau minėtose srityse nuo X a. vidurio iki XV a.¹² Tačiau šiuo metu turimi nauji duomenys rodo, kad jie labiausiai buvo paplitę XII—XIII a., o XIV a. lobiuose aptinkami tik pavieniai egzemplioriai¹³. Greičiausiai, tuomet juos tose srityse jau buvo išstumė trikampio piūvio lydiniai, kurie ir vyrauja XIV a. lobiuose. Galimas dalykas, kad XIV a. piršto formos lydiniai Lietuvoje jau iš viso nebeliedinti arba liedinti tik labai nedideliais kiekiais ir retais atvejais. To laikotarpio lobiuose aptinkami šios grupės lydiniai galėjo būti atlieti dar XII—XIII a. Greičiausiai, tuo metu buvo atlietas ir mūsų minėtas Stakliškių lobio piršto formos lydinas.

Visi Stakliškių lobio trikampio piūvio lydiniai yra jau kiek masyvesni, sunkesni, šviesesnės spalvos ir, atrodo, geresnės prabos, negu minėtas piršto formos lydinas (žr. 1 lent. ir 2 pav., išskyrus lydinį dešinėje)¹⁴.

1 l e n t e l ē

Eilės Nr.	Lydinių dydžiai (cm)			Iražų skaičius	Lydinių svoris (g)
	ilgis	plotis	storis ties viduriu		
1	12,3	1,6	1,5	10	182,9
2	13,8	1,5	1,4	—	191,5
3	12,4	1,5	1,7	—	191,6
4	13,6	1,3	1,5	9	191,6
5	12,8	1,6	1,7	—	191,8
6	13,8	1,4	1,2	6+1	192,05
7	13,3	1,5	1,4	9+1	197,5

⁸ G. B. Fedorovas, Lobių..., p. 181—229; И. Г. Спасский, Русская monetnaya sistema, Ленинград, 1962, str. 55.

⁹ P. Kulikauskas, R. Kulikauskienė, A. Tautavičius, Lietuvos archeologijos bruožai (toliau—LAB), Vilnius, 1961, p. 510.

¹⁰ A. Tautavičius, Papildomi duomenys..., p. 67—84.

¹¹ P. Karazija, Vilniaus lobis..., p. 29.

¹² Г. Б. Федоров, Топография кладов..., стр. 68—69; G. B. Fedorovas, Lobių..., p. 191.

¹³ A. Tautavičius, Papildomi duomenys..., p. 74..

¹⁴ Vieną šio lobio trikampio piūvio lydinį radėjas perlaužė į dvi dalis (žr. 1 lent., eilės Nr. 1, ir 2 pav., antras lydinas iš dešinės).

Kaip matyti iš lentelės, trikampio piūvio lydiniai yra nevienodo svorio ir dydžių. Matyt, jie buvo atlieti ne vienu metu ir, gal būt, net atskirose amatininkų dirbtuvėse.

Be to, 4 šios grupės lydiniai savo plokščioje, kiek įgaubtoje dalyje turi po 6, 9 ir 10 skersinių paralelių negilių įraižų, o du iš jų — dar po vieną panašią įstrižą įraižą. Tokių įraižų paskirtis dar neišaiškinta, manoma, kad tai reiškia tam tikrą sidabro dalį, kurios nustojama, liejant šios grupės lydinius¹⁵.

Minėti trikampio piūvio lydiniai Lietuvoje aptinkami jau XII a. lobiuose, tačiau labiausiai jie išplinta XIV—XV a. pradžioje. Kai kuriuose šio laikotarpio lobiuose, kaip Alovės (Alytaus raj.)¹⁶, Šančių (Kauno m.)¹⁷, kartu su minėtos grupės lydiniais, jau aptinkamos ir ankstyvosios to laikotarpio Lietuvos ir kitų kraštų monetos (Prahos grašiai ir kt.), kiek vėliau ir visai išstūmusios šiuos lydinius iš apyvartos Lietuvoje. Stakliškių lobyje monetų nebuvo. Matyt, ir aukščiau aprašyti trikampio piūvio lydiniai čia neturėtų būti vėlesni, negu XIV a.

PAPUOŠALAI

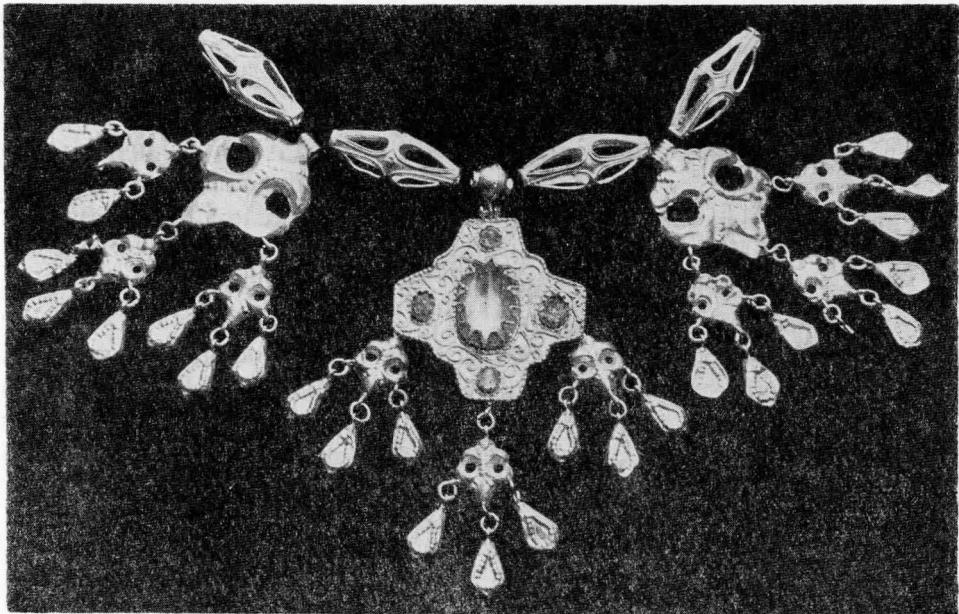
Didesnę lobio dalį sudaro įvairūs papuošalai, kurių dauguma dėl radėjo kaltės į muziejų pateko jau gerokai apgadinti. Ypač šiuo atžvilgiu nukentėjo kaklo papuošalai. Tai įvairūs medalionai, karoliai bei pakabučiai, kurie tam tikra tvarka turėjo būti suverti ant kažkokį virvučių ir sudaryti gana puošnias kaklo apvaras. Pilniau jas atstatyti šiuo metu beveik jau nebeįmanoma. Galima spręsti tik tiek, kad medalionai buvo pritvirtinti maždaug ties šių apvarų viduriu, o toliau, iš abiejų jų pusių, tarpaais buvo suverti įvairūs pakabučiai bei karoliai (3 pav.). Sunku nustatyti, ar šie papuošalai sudarė vieną ar dvi apvaras. Iš to, kad lobyje aptikta du skirtinti medalionai bei dviejų taip pat skirtintų tipų karoliai, galima spręsti, jog čia yra dviejų ne visai vienodų kaklo papuošalų liekanos.

Nors tokios apvaros iš pirmo žvilgsnio atrodo gana masyvios, tačiau jas sudarę atskiri dirbiniai daugiausia yra tuščiaviduriai, pagaminti iš plonų, lengvų, įvairiai ornamentuotų skardelių bei plonų vielučių.

¹⁵ И. Г. Спасский, Русская монетная система..., стр. 58; А. Ф. Медведев, О новгородских гривнах серебра.— «Советская археология» (toliau — СА), 1963, № 2, стр. 117.

¹⁶ A. Tautavičius, Papildomi duomenys..., p. 68, 75.

¹⁷ G. B. Fedorovas, Lobių..., p. 205.

3 pav. Stakliškės. Kaklo apvaros liekanos

MEDALIONAI

Svarbiausia ir brangiausia tokų papuošalų dalis yra buvę minėti jvariūs medalionai. Ypač gražiai turėjo atrodyti kryžiaus formos medalionas, padarytas iš plono (iki 2 mm storio) sidabrinės plokštės, kurios išorinė pusė puošta jvairiomis spiralėmis iš plonų rantytų ir prilydytų vielučių (4 pav.). Tokia puošimo technika kartais vadinama filigranine. Daugelis tyrinėtojų ją kildina iš senovės Rytų, kadangi Egipte, Mikēnuose, Trojoje, Sirijoje ir kituose Rytų kraštuose ši technika buvo naudojama jau antrame tūkstantmetyje prieš mūsų erą¹⁸. Apie VI a. pr. m. e. filigraninę techniką plačiai naudojo graikai bei etruskai, o kiek vėliau ji išplito ir kituose gretimuose Rytų bei Vidurio Europos kraštuose¹⁹. Iš pradžių filigraninė technika buvo ornamentuojami sidabriniai, o vėliau — ir auksiniai papuošalai.

¹⁸ И. Толстой и Н. Кондаков, Русские древности в памятниках искусства, т. V, С.-Петербург, 1897, стр. 38—40; J. Filip, Enzyklopädisches Handbuch zur Ur-und Frühgeschichte Europas, B. I, Prag, 1966, S. 359.

¹⁹ Ten pat.

4 pav. Stakliškės. Kryžiaus formos medalionas

Lietuvoje, ypač vakariniuose jos rajonuose, kai kurie filigraninė technika ornamentuoti papuošalai aptinkami jau IV—V m. e. a.²⁰. Tačiau labiausiai ši ornamentikos technika čia išplinta antrojo mūsų eros tūkstantmečio pradžioje, ypač nuo XIII a.²¹, kada ji buvo plačiai naudojama beveik visoje Europoje²², tame tarpe ir kaimyniniuose rytų slavų kraštose²³.

Be to, minėtas Stakliškių lobio medalionas puoštas dar ir įvairių mineralų inkrustacijomis: ties jo viduriu įstatyta ovalinės formos didesnė (2,3×3,5 cm) krištolo akis, pakraščiuose — žymiai mažesnės ir beveik ap-

²⁰ Sidabrinės žieduotosios antkaklės iš Paežerių, Tauragės raj., Slepnių, Joniškio raj., Stačiūnų, Pakruojo raj. Žr. R. Volkaitė-Kulikauskienė, Stačiūnų kapinyno antkaklės.—„Gimtasai kraštas“, Nr. 31, p. 81—83; L. Nakaitė, Sidabras Lietuvos archeologinėje medžiagoje (I—XII a.), Vilnius, 1966, p. 31, 145—146 (Kandidatinės disertacijos rankraštis Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institute).

²¹ L. Nakaitė, Sidabras..., p. 31.

²² M. Stenberger, Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit, I, Stockholm, 1958, S. 297—307; H. Arberman, Schweden und das Karolingische Reich, Stockholm, 1937, S. 195—214.

²³ Б. А. Рыбаков, Ремесло древней Руси, Москва, 1948, стр. 333; М. К. Карапет, Древний Киев, т. I, Москва—Ленинград, 1958, стр. 396—397.

valios formos akutės: kairėje — violetinė ametisto ($0,9 \times 1,1$ cm), dešinėje — žalia malachito ($1,1 \times 1,3$ cm), viršuje ir apačioje — po vieną maždaug vienodo dydžio ($1 \times 1,1$ cm) šviesai geltonos spalvos topazo²⁴. Kai kurie medaliono pakraščiuose įstatyti mineralai jau apgadinti.

Minėtame medalione bei kituose Stakliškių lobio papuošaluose esančių mineralų nei Lietuvoje, nei kaimyniniuose kraštuose neaptinkama. Dauguma jų randama Urale, Altajuje, Užbaikalėje, o dalis — Volynėje bei Užkaukazėje²⁵. Greičiausiai, iš šių kraštų, ypač iš pietrytinės Europos rajonų bei Užkaukazės, tie mineralai tiesioginiu ar netiesioginiu būdu patekdavo į Lietuvą. Galimas dalykas, dalis mineralų iš ten patekdavo jau atitinkamai meistrų apdoroti. Apie tai galima spręsti iš to, kad minetojo medaliono kraštiniai akmenys bei jiems pritaikyti lizdai yra nevienodos dydžio. Matyt, neretai tokius iš kitų kraštų atvežtus mineralus įvairiems papuošalamams pritaikydavo ir vietiniai meistrai.

Be minėtų inkrustacijų ir ornamentikos, pastarasis Stakliškių lobio medalionas dar buvo papuoštas tuščiaviduriais lelijos formos ir kiek mažesniais beveik trikampiais pakabučiais, kurie buvo pritvirtinti prie trijų jo šonų. Medaliono dydis — $6,9 \times 7,1$ cm, o svoris kartu su pakabučiais — apie 48—50 g.

Iki šiol Lietuvos teritorijoje daugiau panašių medalionų neaptikta. Kaip žinoma, įvairių formų su brangakmeniais medalionai X—XIV a. buvo išplitę beveik visoje Europoje²⁶. Ypač plačiai jie buvo naudojami Senovės Rusios žemėse ir kaimyniniuose kraštuose²⁷. Tačiau artimesnių analogijų minėtam Stakliškių lobio medalionui iki šiol mums nežinoma. Panašumus tarp pastarojo ir Senovės Rusios medalionų galima tuo tarpu nustatyti tik iš jų ornamentavimo būdo ir ąselių formos. Minėto kryžiaus formos medaliono prototipai galėjo būti vadinamieji enkolpionai arba formos atžvilgiu jiems artimi žalvariniai kryželiai, kuriuos XI—XIII a. plačiai nešiojo slavų feodalai²⁸ ir kurie aptinkami taip pat

²⁴ Visų Stakliškių lobio papuošaluose esančių inkrustuotų mineralų rūšis nustatė geologijos-mineralogijos mokslų kandidatas A. Gaigalas.

²⁵ А. Е. Ферсман, Очерки по истории камня, т. I, Москва, 1954, стр. 46.

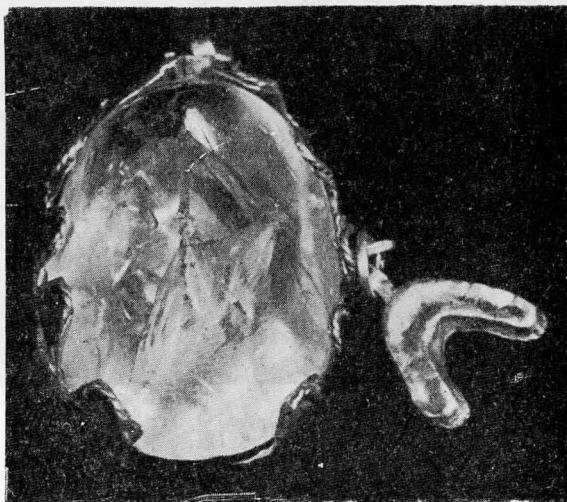
²⁶ М. Стенбергер, Die Schatzfunde., В. I, S. 194—204.

²⁷ Г. Ф. Корзухина, Русские клады IX—XIII вв., Москва—Ленинград, 1954, стр. 55—59.

²⁸ Б. А. Рыбаков, Ремесло..., стр. 454—456, 462; е г о ж е, Торговля и торговые пути.—«История культуры древней Руси», т. I, Москва—Ленинград, 1948, стр. 359, рис. 123; Г. Ф. Корзухина, О памятниках «Корсунского дела» на Руси.—«Византийский временник», т. XIV, 1958, стр. 133; М. К. Карагеर, Древний Киев, т. I, табл. 44, 58, 99; А. Милчев, Die Frühmittelalterlichen bulgarischen Schmucksachen und Kreuze-Enkolpien aus Nordwestbulgarien.—„Slavia antiqua“, XIII, Warszawa—Познань, 1966, S. 343—345.

senųjų prūsų²⁹, rytinių lietuvių³⁰, latvių³¹ bei estų³² žemėse. Atrodo, dalis šių dirbiniai į Pabaltijį buvo jvežama iš rytinių slavų žemų³³, o kiti buvo gaminami vietoje, greičiausiai, pagal iš ten jvežtuosius pavyzdžius³⁴. Tuo būdu, tiksliau nustatyti aprašyto medaliono, kaip ir apskritai minėtų Stakliškių lobio antkrūtinių apvarą, kilmę gana sunku. Siuo metu galima tik tiek pasakyti, kad pastarųjų papuošalų ornamentika yra analogiška kai kurių kitų to paties lobio daiktų ornamentikai: daliai apskritinių plokštelių segių, pasaginei gyvuliniais galais segei ir kitiems. Matyt, minėtas medalionas, kaip ir tos apvaros, galėjo būti pagaminti to paties vietinio meistro, tik sekant rytietiškos kilmės pavyzdžiais.

Antrasis medalionas — paprastesnės konstrukcijos, ovalinės formos, $2,5 \times 3,3 \times 5,3$ cm dydžio, balkšvos spalvos kalnų kristalo gabala, įdėtas į gražiai ornamentuotus sidabrinius rémelius (5 pav.). Rémelių pakraščiai puošti filigranine technika. Be to, viename rémelių šone yra išlikę nedidelis beveik pusapskritimo formos tuščiaviduris pakabutis. Antrojo panašaus pakabučio žymės matyti kitame rémelių šone. Mineralas sveria 50 g, o kartu su rémelių lie-

5. pav. Stakliškės. Ovalo formos medalionas

²⁹ J. Antoniewicz, Niektóre dowody kontaktów słowiańsko-pruskich w okresie wczesnośredniowiecznym w świetle źródeł archeologicznych.—„Wiadomości archeologiczne” (toliau — WA), t. XII, zeszyt 3—4, Warszawa, 1955, s. 262—266.

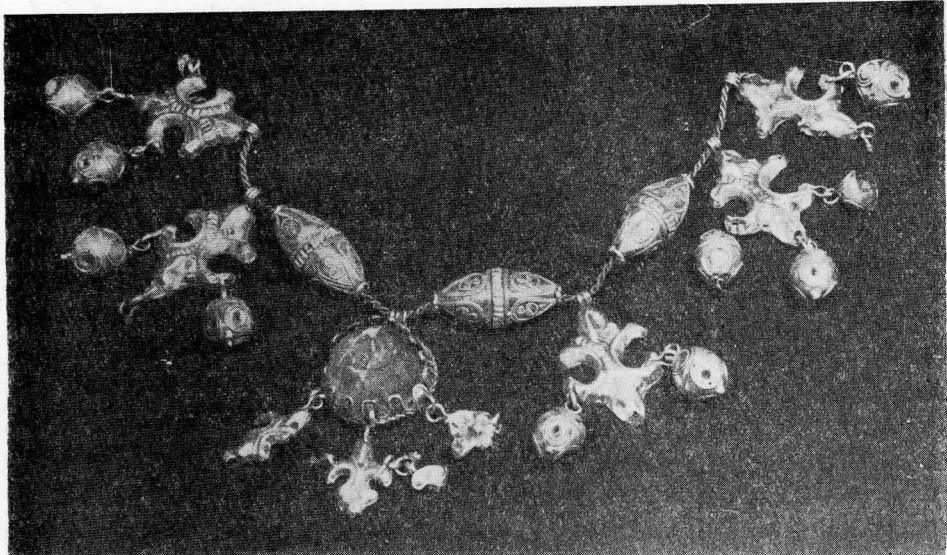
³⁰ V. Daugudis, Mažulonių piliakalnis.—Kn. „Iš lietuvių kultūros istorijos” (toliau — ILKI), t. III, Vilnius, 1961, p. 31—32.

³¹ Э. С. Мугуревич, Восточная Латвия и соседние земли в X—XIII вв., Рига, 1965, стр. 63—71.

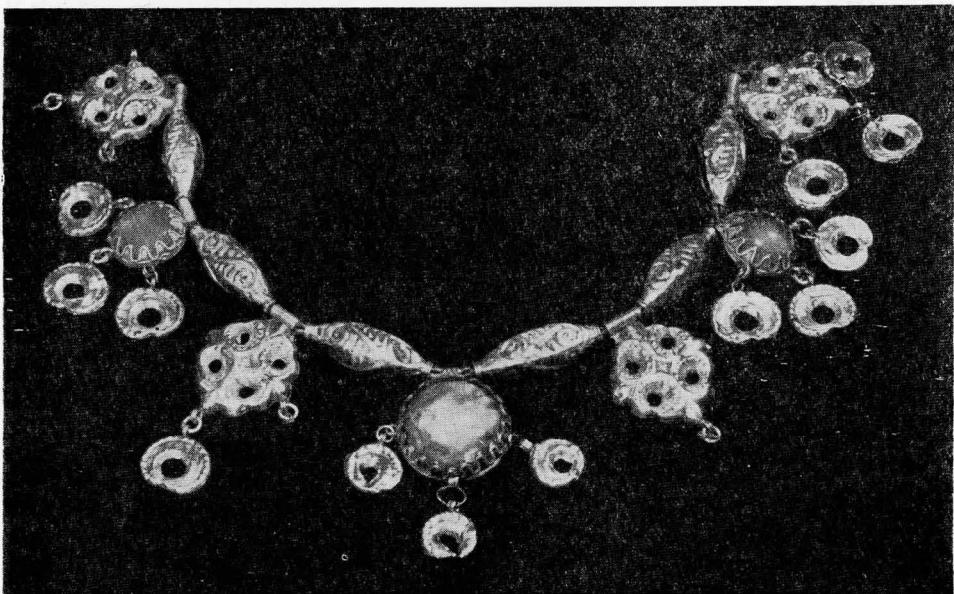
³² Э. Ю. Тыниссон, Эстонские клады IX—XIII вв.—«Древние могильники и клады», Таллин, 1962, стр. 258.

³³ Plg. J. Antoniewicz, Niektóre dowody . . , s. 263, rys. 18 a, b.

³⁴ Э. С. Мугуревич, Восточная Латвия . . , стр. 70—71; Э. С. Мугуревич, А. Я. Суббаев, Экономические связи населения низовьев Даугавы с Русью в период раннего феодализма (X—XII вв.)—Тезисы докладов и сообщений конференции по истории экономических связей Прибалтики с Россией, Рига, 1966, стр. 5.

6 pav. Geliogaliai. Kaklo apvara

7 pav. Kretinga. Kaklo apvara

kanomis — 59 g. Kadangi medalionas radėjo gerokai apnaikintas, šiuo metu sunku pasakyti, ar tai atskiras medalionas, ar kito dalis.

Maža analogijų iš Lietuvos galima nurodyti ir antrajam medalionui. Iki šiol žinomas tik vienas iš jų labai panašus medalionas, kuris kartu su mažu sidabriniu pakabučiu kadaise iš Vilniaus pateko į Leningrado Ermitažą^{34a}. Be to, iš dalies jį primena kaklo apvarų pakabučiai su juose įstatytomis didokomis, taip pat, atrodo, balkšvo krištolo akimis iš XII—XIV a. lobiu, aptiktų Geliogalių (Ukmergės raj.) (6 pav.)³⁵ ir Kretingos (7 pav.)³⁶ apylinkėse. Nors pastarųjų lobiu apvarų pakabučiai yra beveik apskritos formos ir kiek mažesni, tačiau jie pagaminti tokiu pat principu, kaip ir minėtas Stakliškių lobio medalionas. Panašūs į minėtuosius apskritos formos įvairių brangių rytietiškos kilmės apvarų pakabučiai maždaug nuo II m. e. tūkstantmečio pradžios buvo žinomi beveik visoje Europoje³⁷. Tačiau artimesnį analogijų minėtam medalionui iš Stakliškių čia taip pat nerandame.

KAROLIAI

Išlikusioje Stakliškių lobio dalyje yra 15 sidabriniai karolių. Visi jie ovalo, tarsi statinaitės formos, tuščiaviduriai. Gamybos būdu ir ornamentika jie skiriasi.

5 karoliai yra pagaminti iš plonos sidabrinės skardelės, kurios paviršius puoštas spaustiniu ornamentu (8 pav., vidurinis). Visi šio tipo karoliai yra beveik vienodo dydžio. Jų ilgis — 3,65 cm, skersmuo ties viduriu svyruoja tarp 1,4—1,5 cm, o svoris tarp 2,85—2,9 g.

Iki šiol panašių karolių Lietuvoje aptikta nedaug. Bene artimiausią jiems analogiją šiuo metu galime nurodyti irgi sidabrinius karolius iš minėto Kretingos lobio (7 pav.)³⁸. Tačiau pastarieji yra kiek didesni ir truputį kitaip ornamentuoti, negu to paties tipo karoliai iš Stakliškių lobio. Be to, Stakliškių lobio karoliai artimi ir Geliogalių lobio kaklo apva-

^{34a} Inv. Nr. 1954: 1—2.

³⁵ C. Engel, Zwei spätheidnische Silberfunde aus altsudauischem Gebiet.—„Prussia“, B. 29, Königsberg, 1931, S. 81, Abb. 12:f; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas X—XIII a. Lietuvoje.—MADA, 1(16), p. 124, pav. 4:6.

³⁶ Lietuvių liaudies menas. Papušalai, t. I (toliau — ILM), Vilnius, 1958, pav. 572; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas..., p. 125, pav. 6:5.

³⁷ M. Stenberger, Die Schatzfunde..., B. I, S. 200—204.

³⁸ Zr. taip pat ILM, pav. 572; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas..., p. 125, pav. 6:5.

8 pav. Stakliškės. Karoliai. Kraštiniai — ažūriniai, o vidurinis — puoštas spaustiniu ornamentu.

ros sidabriniams karoliams (6 pav.)³⁹. Gamybos būdo ir iš dalies formos atžvilgiais panašių karolių aptikta Skomantų⁴⁰ (buv. Rytų Prūsijos teritorijoje), Kijevo⁴¹ ir Jurkovcų⁴² (Kijevo srityje) lobiuose.

10 kitų Stakliškių lobio karolių yra ažūriniai (8 pav., abu kraštiniai), 4 iš jų smarkiai apgadinti ir deformuoti. Ažūriniai karoliai pagaminti iš truputį storesnės sidabrinės plokštélės ir yra kiek didesni už minėtuosius pirmojo tipo to paties lobio karolius. Ažūriniai karolių galai bei angų pakraščiai dar puošti ir filigranine technika. Beveik visi šio tipo karoliai yra vienodo dydžio. Jų ilgis — 5 cm, skersmuo ties viduriu — apie 2 cm, o svoris dažniausiai svyruoja tarp 7,7—8,2 g. Tiktai vienas iš jų, kuris ties viduriu dar papildomai puoštas filigranine technika, sveria 11,1 g. Matyt, didesnis svorio skirtumas tarp atskirų ažūriniai karolių yra susidaręs dėl nevienodo prie jų prilydyto sidabrinio filigraninio siūlo kieko.

Daugiau panašaus tipo karolių Lietuvoje iki šiol neaptikta. Tačiau juos truputį primena irgi sidabriniai karoliai iš jau minėto Geliogalių lobio (6 pav.)⁴³. Pastarųjų paviršiaus filigraninis ornamentas imituoja ažūrinius karolius. Be to, minėtus antrojo tipo Stakliškių lobio karolius taip pat šiek tiek primena ir sidabriniai karoliai iš XI—XIII a. lobiu: iš Jurkovcų (Kijevo sritis)⁴⁴, Vladimiro prie Klazmos⁴⁵, iš dalies — iš Kretingos⁴⁶. I juos savo forma panašūs sidabriniai ir auksiniai XII—XIII a. Ria-

³⁹ Žr. tai pat C. Engel, Zwei spätheidnische Silberfunde.., S. 81, Abb. 12:g; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas.., p. 124, pav. 4:6 ir 5.

⁴⁰ C. Engel, Zwei spätheidnische Silberfunde.., S. 68, Abb. 1, S. 71, Abb. 4:d.

⁴¹ Г. Ф. Корзухина, Русские клады.., стр. 113, табл. XXXV:5; М. К. Капрер, Древний Киев, т. I, табл. XIV.

⁴² Г. Ф. Корзухина, Русские клады.., табл. VII:6.

⁴³ C. Engel, Zwei spätheidnische Silberfunde.., S. 81, Abb. 12:g; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas.., p. 124, pav. 5.

⁴⁴ Г. Ф. Корзухина, Русские клады.., стр. 84, табл. VII:7—11.

⁴⁵ Тен пат, р. 146—147, лент. LXI.

⁴⁶ Тен пат, р. 140—141, лент. LX.

zanės lobų karoliai⁴⁷. Taip pat šiek tiek panašūs į Stakliškių lobio ažūrius karolius, ypač ornametikos bei formos atžvilgiais, yra ir kai kurie sidabriniai karoliai iš lobų, aptiktų dabartinėje Lenkijos teritorijoje⁴⁸. Apskritai, karoliai, forma, gamybos būdu bei ornamentika panašūs į aukščiau minėtuosius sidabrinius bei pauksuotus karolius, jau nuo IX—X a. buvo žinomi beveik visoje Europoje, ypač pietrytinėje jos dalyje, iš kur dalis tyrinėtojų juos ir kildina⁴⁹. Be to, metaliniai, tik daugiausia apvalios formos karoliai, kurių paviršius puoštas prilydytais stambokais taip pat metaliniais grūdeliais, II m. e. tūkstantmečio pradžioje buvo plačiai išplitę ir Lietuvos kaimynų rytų slavų, ypač dregovičių, žemėse⁵⁰. Tačiau visų minėtų karolių kilmė iki šiol galutinai dar neišaiškinta. Vieni tyrinėtojai jų gamybos centru laiko Rytų, kiti — Vakarų bei Vidurio Europą, o kai kurie — net ir dabartinę Lenkijos teritoriją⁵¹. II m. e. tūkstantmečio pradžioje sidabriniai bei iš kitų metalų pagaminti įvairių tipų karoliai Europoje buvo taip plačiai paplitę, jog atrodo, kad daugelyje šalių jie buvo gaminami ir vietas amatininkų, tik dažnai sekant kuriame nors kitame krašte nusistovėjusių jų gamybos būdą, formą bei ornamentiką⁵².

PAKABUČIAI

Visi Stakliškių lobyje aptiktų apvarų pakabučiai yra tuščiaviduriai ir padaryti iš plonų, spaustiniu ornamentu puoštų sidabriniai skardelių. Tačiau ne visi jie yra vienodos formos ir dydžio.

Didesnę jų dalį sudaro lelijos formos pakabučiai (9 pav.). Dalis šio tipo pakabučių, ąselėmis tiesiog pritvirtintų prie apvarų, yra kiek didesni. Tačiau ir pastarieji taip pat ne visai vienodo dydžio. Didesnių pakabučių ilgis svyruoja tarp 5,6—5,8 cm, o plotis plačiausioje vietoje — tarp 4,5—

⁴⁷ А. Л. Монгайт, Старая Рязань.—«Материалы и исследования по археологии СССР», № 49, Москва, 1955, стр. 140—153, рис. 113, 116 : 1, 118 : 5.

⁴⁸ R. Jakimowicz, O pochodzeniu ozdób srebrnych, znajdowanych w skarbach wczesnohistorycznych.—WA, t. XII, Warszawa, 1933, s. 114—117, tabl. XIV : X, XVII : XIX, XXIV; to paties, Über die Herkunft der Hacksilberfunde.—Congressus secundus archeologorum balticorum Rigae 19—23. VIII. 1930, Rigae, 1931, p. 257, 259.

⁴⁹ M. Stenberger, Die Schatzfunde., B. I, S. 209—222.

⁵⁰ См. рецензию В. В. Седова на книгу Ф. Д. Гуревич «Древности Белорусского Понеманья», Москва—Ленинград, 1962, в СА, т. I (1966), стр. 311.

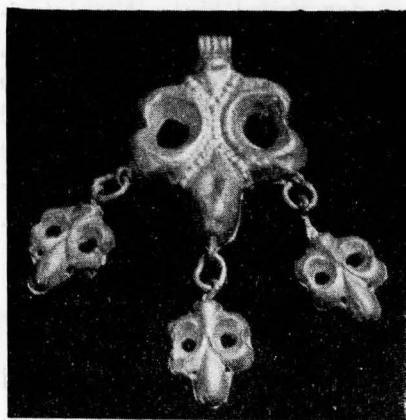
⁵¹ J. Kostrzewski, O pochodzeniu ozdób srebrnych z polskich skarbów wczesnośredniowiecznych.—„Slavia antiqua”, t. IX, Warszawa—Poznań, 1962, s. 139—211. Ten nurodyta ir platesnė ši klausimą liečianti literatūra.

⁵² M. Stenberger, Die Schatzfunde., B. I, S. 216—222; Э. Ю. Тыниссон, Эстонские клады..., стр. 258.

4,6 cm. Mažesnių to paties tipo pakabučių ilgis siekia tik 5 cm, o plotis plačiausioje vietoje — 3,8 cm.

Visų pakabučių galuose mažomis ąselėmis prikabinta dar po tris mažesnius to paties tipo pakabučius. Pastarieji taip pat nevienodo dydžio. Didesniųjų ilgis svyruoja tarp 2,5—2,6 cm, o plotis plačiausioje vietoje siekia 2 cm. Mažesniųjų ilgis svyruoja tarp 2,3—2,4 cm, o plotis plačiausioje vietoje siekia 1,7 cm.

Iki šiol lelijos formos pakabučių Lietuvoje aptikta palyginti dar nedaug. Labiausiai į minėtuosius panašūs yra Geliogalių lobio apvaros pakabučiai (6 pav.)⁵³. Be to, vienas tokio tipo pakabutis atsitiktinai buvo

9 pav. Stakliškės. Lelijos formos pakabučiai

to paties lobio daiktams (šiuo atveju — kai kurioms pasaginėms su gyvulinėmis galvutėmis bei apskritinėmis plokštelinėmis segėms, kurios, atrodo, buvo vietinės kilmės).

⁵³ C. Engel, Zwei spätheidnische Silberfunde.., S. 81, Abb. 12:1, m, n; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas.., p. 124, pav. 4:6, pav. 5.

⁵⁴ Radinys dingęs. Duomenis apie jį suteiké ekspedicijos vadovas V. Urbanavičius.

⁵⁵ Plg. LLM, pav. 572; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas.., p. 125, pav. 6:5.

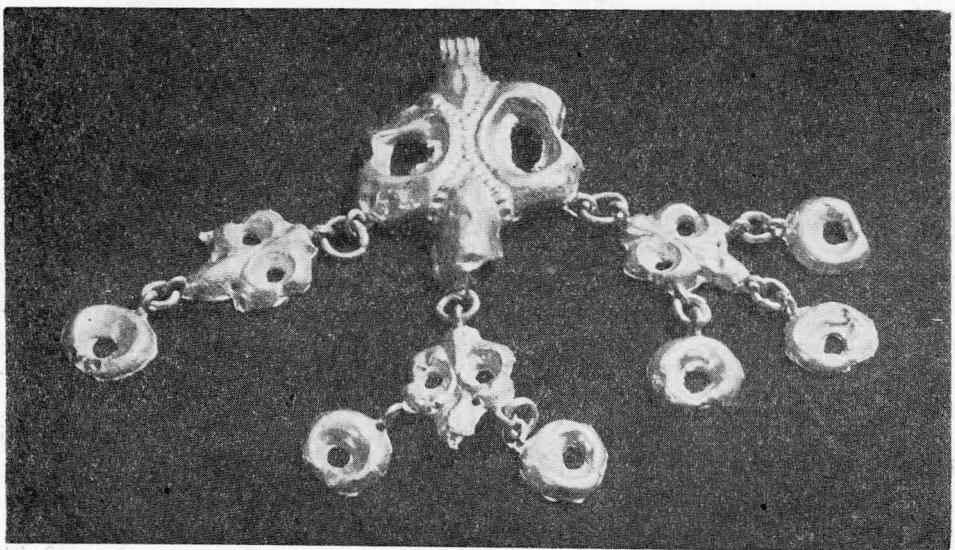
⁵⁶ C. Engel, Zwei spätheidnische Silberfunde.., S. 69—71, Abb. 1, 4d.

⁵⁷ Б. А. Рыбаков, Ремесло.., стр. 315—316; его же, Торговля.., стр. 129; Г. Ф. Корзухина, Русские клады.., стр. 68—69; М. К. Каггер, Древний Киев.., т. I, стр. 394; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas.., p. 123—125.

⁵⁸ Plg. J. Antoniewicz, Niektóre dowody, s. 266—267; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas.., p. 123 ir toliau.

10 pav. Stakliškės. Lelijos bei pailgo rombo formos pakabučiai

11 pav. Stakliškės. Lelijos bei apskritimo formos pakabučiai

Prie daugelio mažesniųjų Stakliškių lobio lelijos formos pakabučių mažesnėmis ąselėmis buvo prikabinta po tris dar mažesnius pakabučius pailgo rombo (10 pav.) arba beveik apskritimo formos su skylute viduryje (11 pav.). Sie abiejų tipų patys mažiausiai pakabučiai pagaminti tokiu būdu, kaip ir lelijos formos pakabučiai.

Visų apskritimo formos pakabučių dydis beveik vienodas ir svyruoja tarp 1,2—1,3×1,4—1,5 cm. Labai panašūs į pastaruosius yra Kretingos lobio apvaros pakabučiai (7 pav.)⁵⁹. Minėtos formos pakabučiai primena pusmėnulio formos pakabučius, kuriuos prie ȳvairių papuošalų naudojo ȳvairios Europos tautos jau nuo žalvario amžiaus⁶⁰. Žalvariniai pusmėnulio formos prie ȳvairių papuošalų naudoti pakabučiai baltų apgyventose srityse labiau išplito mūsų eros pradžioje⁶¹, o iš I m. e. tūkstantmečio pabaigos — II m. e. tūkstantmečio pradžios čia aptinkama ir pasidabruotų šios rūšies dirbinių⁶². Rytinių slavų teritorijoje jau nuo X m. e. a. buvo plačiai paplitę didoki, savotiškos pusmėnulio formos pakabučiai, kurie dažniausiai taip pat priklausė ȳvairioms kaklo apvaroms⁶³. Iki šiol Lietuvoje žinomas tik vienas šio tipo sidabrinis pakabutis iš Ringuvėnų (Šiaulių raj.)⁶⁴, kuris pagal analogiškus pakabučius iš Kijovo Rusios gali būti datuojamas II mūsų eros tūkstantmečio pradžia. Tačiau minėti beveik apskritos formos pakabučiai iš Stakliškių lobio gerokai skiriasi nuo pakabučių, randamų slavų žemėse. Stakliškių lobio pakabučių prototipais galėjo būti tik metaliniai pusmėnulio formos pakabučiai, kuriuos jau nuo žalvario amžiaus gamino vietos amatininkai daugelyje Europos kraštų.

Pailgo rombo formos Stakliškių lobio pakabučių ilgis beveik vienodas ir svyruoja tarp 2,1—2,2 cm, o plotis plačiausioje vietoje — tarp 1,3—1,4 cm.

Daugiau šio tipo pakabučių Lietuvoje iki šiol dar neaptikta. Taip pat negalime šiuo metu nurodyti į juos panašių ir iš kaimyninių kraštų. Gal būt, kiekvienas senovės meistras stengėsi pagal to meto žmonių skonį

⁵⁹ Plg. LLM, pav. 572; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas..., p. 125, pav. 6:5.

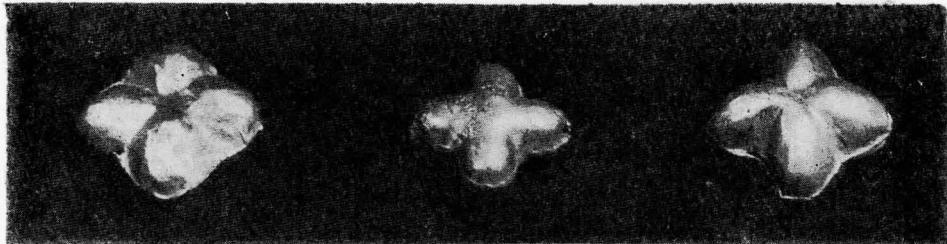
⁶⁰ M. Gimbutas. Ancient symbolism in Lithuanian folk art, Philadelphia, 1958, p. 24.

⁶¹ Ten pat, p. 13—24; LAB, p. 195, pav. 122; p. 201, pav. 128; p. 210, pav. 137; LLM, p. 99, 132, 142—143, 150—152, 189, 205, 210 ir kiti.

⁶² L. Nakaitė, Sidabras..., p. 229—231.

⁶³ Г. Ф. Корзухина, Русские клады..., стр. 64.

⁶⁴ Radinys saugomas Kauno Valstybiame istoriniame muziejuje, inv. Nr. 932:54.

12 pav. Pagojai—Ziegai. Kryžiaus formos pakabučiai

bei reikalavimus ir pagal galimybę savo nuožiūra keisti ir tuo pačiu labiau įvairinti įsigalėjusias atitinkamų papuošalų formas. Dėl to ir daugelio tuometinių brangių papuošalų pakabučiai buvo gana įvairių formų, ir surasti jieems atitikmenų dažnai būna gana sunku. Pavyzdžiui, šiuo metu negalime nurodyti analogiškų sidabriniams kryžiaus formos tuščiaduriams, taip pat iš plonos skardelės padarytiems pakabučiams, kurie rasti Pagojų—Ziegų (Anykščių raj.) piliakalnio papédėje kartu su sidabrine sege pintu lankeliu ir stilizuotais gyvuliniais galais (12 pav.)⁶⁵.

SEGĖS

Nemažą Stakliškių lobio papuošalų dalį sudaro įvairių formų segės. Tarp jų yra dvi pasaginės segės su stilizuotomis gyvulių galvutėmis galuose. Jų galvutės buvo atlietos atskirai ir tiktais po to pritvirtintos prie lankelių. Segių galvutės bei jų užsegamųjų adatų plačiosios dalys puoštos įvairiais ornamentais, o lankeliai supinti iš keliolikos suvytų įvairaus storio vielų.

Kaip rodo archeologiniai duomenys, toks sudėtingas įvairių papuošalų lankelių pynimo būdas Lietuvoje buvo įsisavintas palaipsniui ir per ilgesnį laikotarpį. Paprastas vijimas, dažniausiai tik iš dviejų vielų (pavyzdžiui, sidabriniai antkakliai lankeliai), Lietuvoje buvo žinomas jau nuo VI—VII m. e. a.⁶⁶ Tačiau įvairiai būdais vytų-pintų papuošalų mūsų krašte, kaip ir visoje Europoje, ypač pagausėjo tiktais antrojo mūsų eros tūkstantmečio pradžioje⁶⁷. Pačioje II tūkstantmečio pradžioje čia dar vyvavo vijimas iš trijų vielų, vėliau, ypač nuo XIII—XIV a., Lietuvoje iš-

⁶⁵ Radiniai saugomi Lietuvos TSR Dailės muziejaus Taikomosios dailės skyriuje, pakabučių inv. Nr. 7040, segės — 7038.

⁶⁶ L. Nakaitė, Sidabras.., p. 31.

⁶⁷ M. Stenberger, Die Schatzfunde.., B. I, S. 270—288; L. Nakaitė, Sidabras.., p. 31.

13 pav. Stakliškės. Pasaginė gyvuliniai galais segė su inkrustacijomis

plinta sidabrinės apyrankės, segės, antkaklės bei žiedai, kurių lankeliai suvyti ir supinti jau iš keliolikos įvairaus storio vielų⁶⁸.

Viena minėtų Stakliškių lobio segių ypač išsiskiria turtingu ornamentu (13 pav.). Šios segės galai bei užsegamosios adatos plačioji dalis puošta filigraniniais raštais. Be to, ši segė dar papildomai puošta mineralo lazurito akimis. Po dvi nedideles akutes buvo įstatyta į kiekviename segės gale esančią gyvulio galvutę ir dvi — jos užsegamosios adatos plačiojoje dalyje. Segės ornamentas jau truputį apgadintas. Jos skersmuo — 10,7—11,5 cm, lankelio storis ties viduriu — 1,4—1,7 cm, segės svoris — 423,2 g.

⁶⁸ L. Nakaitė, Sidabras..., p. 31.

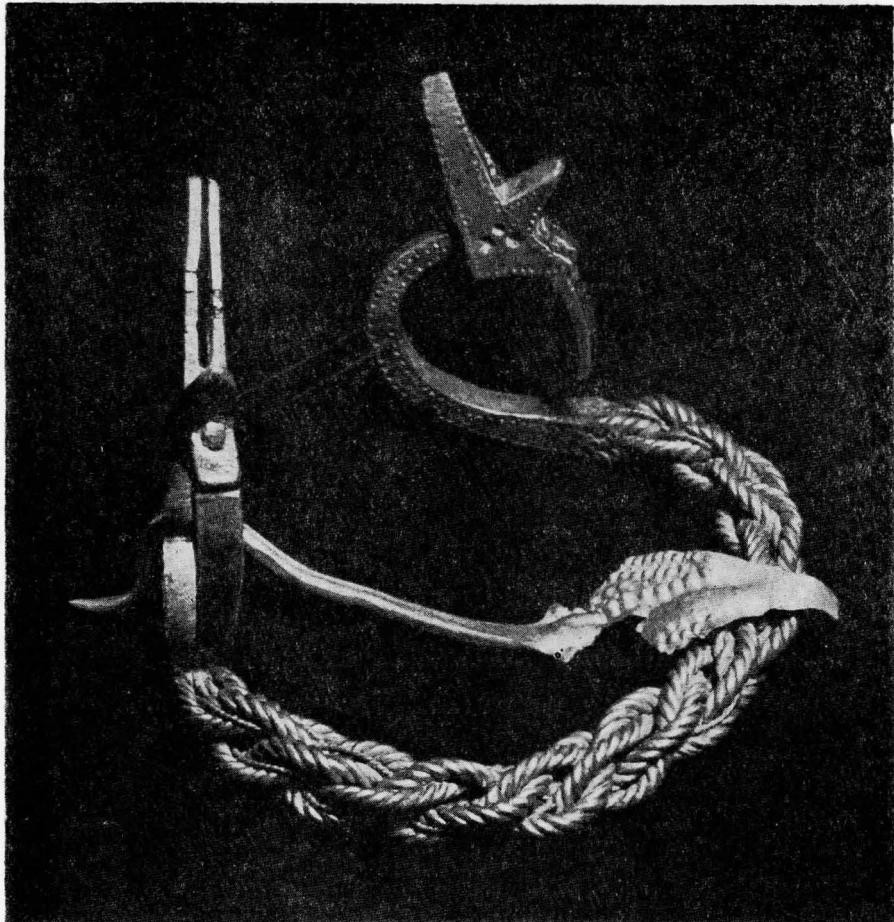

14 pav. Kretinga. Pasaginė gyvuliniais galais segė su inkrustacijų žymėmis

Iki šiol Lietuvoje žinoma tik viena tokio tipo sidabrinė panašiai ornamentuota segė iš Kretingos lobio (14 pav.)⁶⁹.

Kita to paties tipo Stakliškių lobio segė ornamentuota jau kiek paprastesniu būdu (15 pav.). Jos užsegamosios adatos plačioji dalis puošta spaudimo būdu atliku ornamentu. Šios segės galuose pritvirtintos gyvulių galvutės yra jau kiek paprastesnės formos. Jokių inkurstacijų ši segė neturėjo. Jos lankelis bei užsegamoji adata kiek labiau apgadinti, negu

⁶⁹ Plg. LLM, pav. 572; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas., p. 125, pav. 6:3.

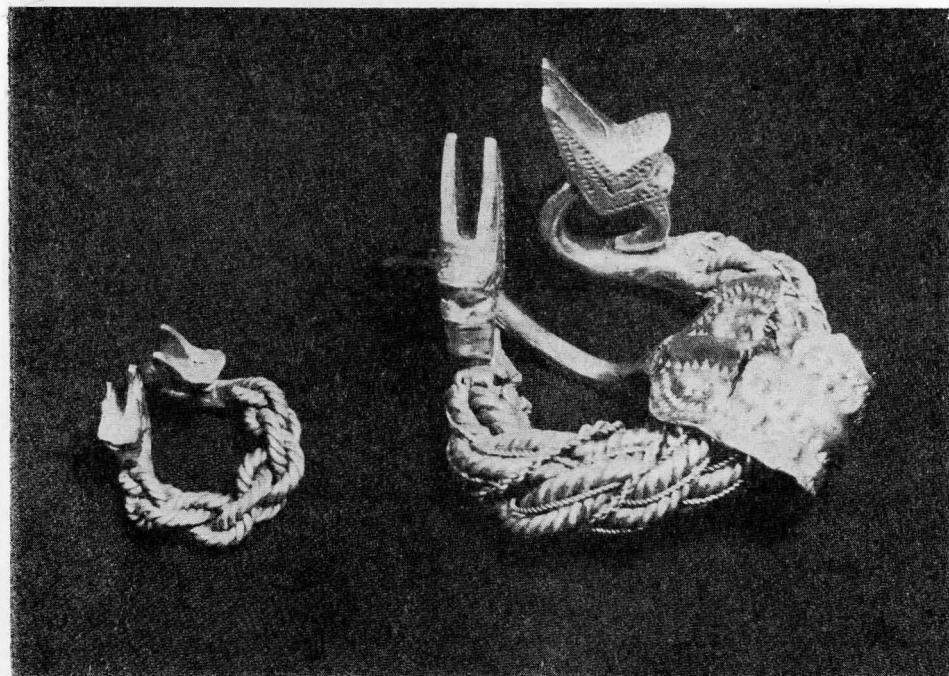

15 pav. Stakliškės. Pasaginė gyvuliniais galais segė be inkrustacijų

pirmosios šio tipo segės. Antrosios, paprastesnės segės skersmuo — 9,5—11 cm, lankelio storis ties viduriu — 1,2 cm. Šios segės svoris — 204,5 gramo.

Panašios į pastarąjį segės Lietuvoje sutinkamos jau kiek dažniau. Dvi šio tipo, tik įvairaus dydžio sidabrinės segės žinomos iš minėtojo Geliogalių lobio (16 pav.)⁷⁰, viena panaši sidabrinė segė rasta minėtojo

⁷⁰ Plg. C. Engel, Zwei spätheidnische Silberfunde., S. 81, Abb. 12 : c, d; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas., p. 124, pav. 4 : 3—4.

16 pav. Geliogaliai. Pasaginės gyvuliniais galais segės

Pagojų—Žiegų piliakalnio papédėje (17 pav.), viena žinoma iš XII—XIV a. Skaudvilės (Tauragės raj.) lobio⁷¹, dar viena panaši, tik smarkiai apgadinta, sidabrinė segė buvo atsitiktinai rasta 1966 m. II mūsų eros tūksrantmečio pradžios Pakalniškių (Šakių raj.) kapinyne, suardytame kape Nr. 138⁷², ir, pagaliau, dar viena tokia sidabrinė segė iš J. Žiogo rinkinio yra saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje (18 pav.)⁷³. Be to, dvi panašios, taip pat sidabrinės segės yra žinomos iš Skomantų lobio⁷⁴, aptikto seniųjų prūsų žemėse. Atrodo, panašios segės užsegamoji adata buvo atsikartintai rasta, tyrinėjant Kriemalos kapinyną⁷⁵.

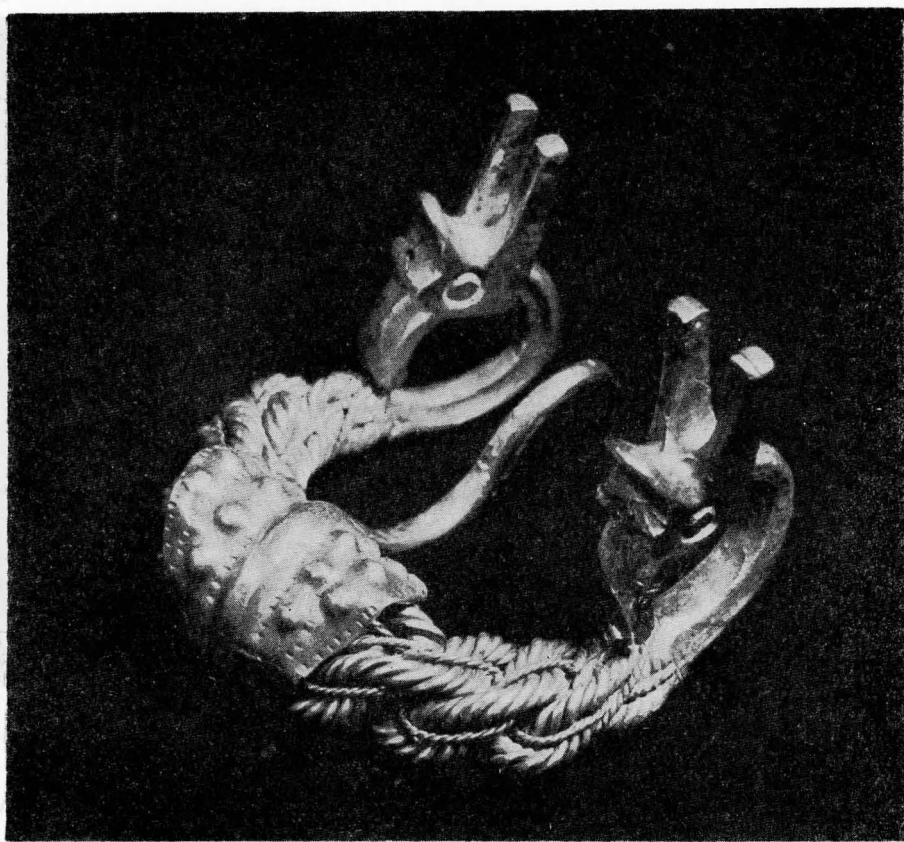
⁷¹ LLM, pav. 575.

⁷² Kauno Valstybinio istorinio muziejaus tyrinėjimai. Kasinėjimų ataskaitos ir radiniai ten pat.

⁷³ Istorijos mokslų kandidato A. Tautavičiaus nuomone, ši segė yra iš Mitkiškių (Trakų raj.) XIV—XV a. lobio. Žr. A. T a u t a v i č i u s, Papildomi duomenys., p. 71.

⁷⁴ C. E n g e l, Zwei spätheidnische Silberfunde., S. 68, Abb. 1, S. 70—71, Abb. 4a, 4b, 4c.

⁷⁵ Radinys IEM, inv. Nr. 275 : 180.

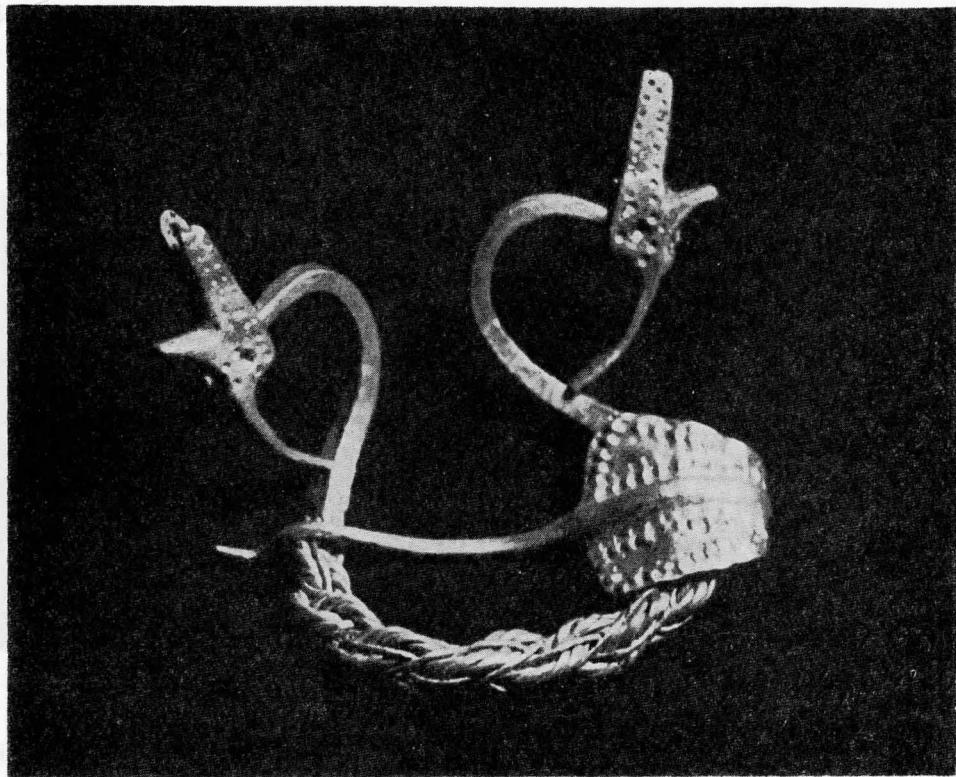

17 pav. Pagojai—Žiegai. Pasaginė gyvuliniais galais segė

Be jau minėtų, daugiausia iš XII—XIV a. lobiu žinomų sidabriniių pasaginių segių, XI—XII a. Lietuvos kapinynuose rasta dar visa eilė į jas panašių, taip pat sidabriniių segių, kurių lankeliai suvyti tiktai iš dviejų ar kelių kiek storesnių vielų⁷⁶. Jau nuo X—XI a. baltų apgyventose srityse vis dažniau aptinkamos žalvarinės apyrankės bei segės, kurių galai užsibaigia stilizuotomis gyvulių, daugelio tyrinėtojų nuomone, žalčių galvutėmis⁷⁷. Kad senovės lietuviai garbino žalčius, liudija įvairūs senieji rašytiniai šaltiniai. Tačiau kai kurių, ypač vėlyvesnių šio tipo se-

⁷⁶ L. Nakaitė, Sidabras., p. 182—183.

⁷⁷ Ф. Д. Гуревич, Украшения со звериными головами из прибалтийских могильников.—КСИИМК, вып. XV, Москва—Ленинград, 1947, стр. 68—76.

18 pav. Mitkiškė(?) Pasaginė gyvuliniais galais segė

gių galai taip sustiliuoti, kad jie labiau primena lelijas, negu kokių nors gyvulių galvas. Tuo tarpu ankstyvesnių tos pat rūšies segių galai kartais labiau primena žirgų, negu žalčių galvas. Kaip žinoma, žirgas senovės lietuvių gyvenime vaidino žymų vaidmenį: jis buvo reikalingas būtyje, karo žygiuose, jis mūsų protėvius lydėdavo ir į pomirtinį gyvenimą. Įvairūs papuošalai su gyvulių galvutėmis baltuose pasirodo maždaug tuo laiku, kai čia išplinta masiniai žirgų kapai⁷⁸. Apie didelį žirgo vaidmenį senovės lietuvių gyvenime kalba ir etnografijos⁷⁹, folkloro⁸⁰ duome-

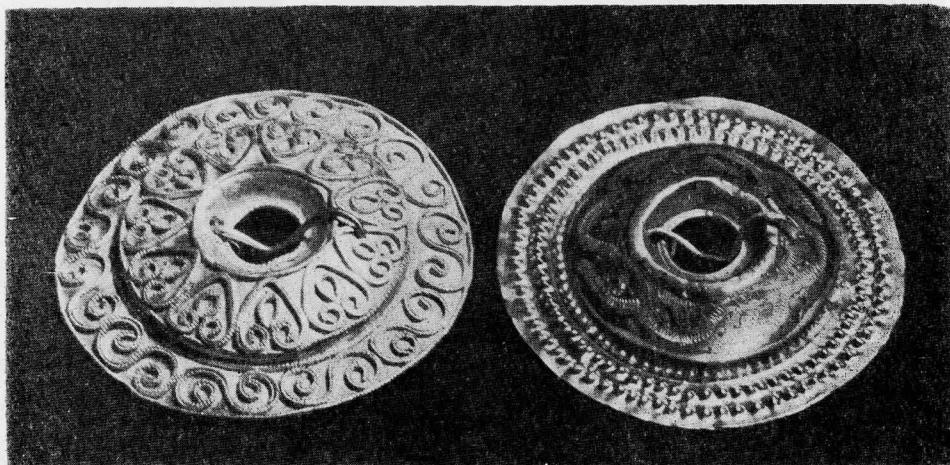
⁷⁸ П. К. Куликаускене, Погребения с конями у древних литовцев.—СА, № 17, Москва, 1953, стр. 211—222.

⁷⁹ Lietuvių etnografijos bruožai, Vilnius, 1964, p. 226, 235, 243—244; J. Gimbutas, Das Dach des litauischen Bauernhauses, Stuttgart, 1948, p. 64—68.

⁸⁰ M. Biržiška, Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos, Vilnius, 1920; D. Krištopaitė, Lietuvių liaudies karinės-istorinės dainos, Vilnius, 1965.

nys bei II m. e. tūkstantmečio pradžios bei pirmosios pusės rašytiniai šaltiniai⁸¹. Gal būt, šis reiškinys tam tikru būdu atsispindėjo ir kai kuriuose to meto lietuvių papuošaluose⁸².

Abiejų Stakliškių lobio pasaginių segių galuose pavaizduoti gyvuliai su palyginti ilgokomis ausimis ir nemažomis, gerokai stilizuotomis gal-

19 pav. Stakliškės. Apskritinės plokštelinės segės:
kairėje — puošta filigranu, dešinėje — juodymu

vomis. Dėl to sunku nustatyti, kokius gyvulius čia norėta pavaizduoti. Sprendžiant iš šių dirbinių formos bei gamybos būdo, atrodo, kad jie yra iš XIII—XIV a. ir, greičiausiai, pagaminti vietoje pagal lietuviams būdingas papuošalų formas.

Nemažą Stakliškių lobio papuošalų dalį sudaro apskritinės plokštelinės segės, kurias pagal jų ornamentavimo būdą galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes. Pirmajai grupei skirtinos segės, puoštos juodinimo, antrajai — filigranine technika.

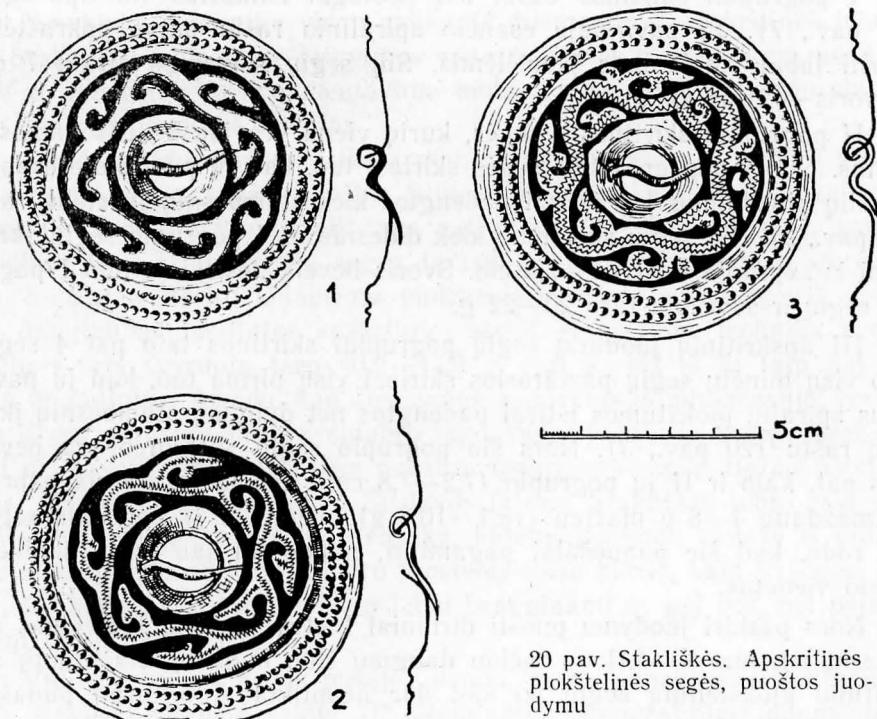
Juodymu puoštų segių gautoje lobio dalyje yra 10. Visos jos padarytos iš plonos (iki 2,5—3 mm storio) sidabrinės skardelės, kurios paviršiuje įspausti nedideli grioveliai, užpildyti tam tikra juoda mase (19 pav., dešinioji).

Toks papuošalų ornamentavimo būdas to meto sąlygomis buvo gana sudėtingas ir brangus. Juodymas buvo laikomas miltelių pavidalu; į jų sudėtį jeidavo gana įvairūs elementai: boraksas, druska, potašas, sidabras,

⁸¹ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. I, Vilnius, 1956, p. 22 ir toliau.

⁸² Plg. Р. Таганска, Lietuvos piliakalniai, Vilnius, 1956, p. 69; И. Толстой и Н. Кондаков, Русские древности, вып. 5, стр. 157.

siera, švinas, varis⁸³. Praskiedus šiuos miltelius vandeniu, gautąja tyre buvo užpildomi papuošalų paviršiuje išpausti bei įrėžti grioveliai. Po to papuošalus dėdavo į kaitrią krosnį ir kaitindavo tol, kol ši masė prisilydydavo prie jų sienelių. Išémės papuošalus iš krosnies ir juos ataušinės,

20 pav. Stakliškės. Apskritinės plokštelinės segės, puoštos juodymu

amatininkas kiek pataisydavo nelygumus. Juodymu užpildyto papuošalų vietas sudarydavo tik foną, kuriame kontrastingai išsiskirdavo įvairūs papuošalų paviršiuje išpausti ar įrėžti raštai.

Juodinimo technika ornamentuoti papuošalai buvo labai mėgiami įvairiuose Rytų kraštuose, ypač Bizantijoje, iš kur pačioje II m. e. tūkstantmečio pradžioje jie, greičiausiai, pateko į rytų slavų bei į kitų Europos tautų kraštus⁸⁴. Tokia technika ornamentuotų papuošalų Lietuvoje iki šiol aptikta nedaug. Šiuo metu žinoma tik viena panašiai ornamentuota žal-

⁸³ Б. А. Рыбаков, Ремесло..., стр. 320.

⁸⁴ И. Толстой и Н. Кондаков, Русские древности..., вып. 5, стр. 157—159 и др.; Б. А. Рыбаков, Ремесло..., стр. 320—323.

varinė pasidabruota dobilo lapo formos plokštelinė segė iš Siraičių (Telšių raj.) kapinyno, kuriame būta daugiausia X—XII a. palaidojimų⁸⁵.

Visas minėtas apskritines juodintas Stakliškių lobio seges pagal jų ornamentavimo būdą galima suskirstyti dar į tris atskirus pogrupius.

I pogrupui skirtinos tiktais dvi neblogai išlikusios šio tipo segės (20 pav., 1). Jų paviršiuje esančio spiralinio rašto patys pakraštėliai puošti labai smulkiomis įkartelėmis. Šių segių skersmuo siekia 7 cm, o svoris — 21 ir 22 g.

II pogrupui skirtinos 4 segės, kurių viena yra jau be užsegamosios adatos. Nuo I pogrupio šios segės skiriasi tuo, kad jų paviršiuje esančią spiralį plokštumos jau ištisai padengtos kiek stambesnių įkartelių raštu (20 pav., 2). Šių segių skersmuo kiek didesnis už I pogrupio segių skersmenį ir svyruoja tarp 7,5—7,8 cm. Svoris beveik nesiskiria nuo I pogrupio segių ir svyruoja tarp 20—22 g.

III apskritinių juodintų segių pogrupui skirtinos taip pat 4 segės. Nuo visų minėtų segių pastarosios skiriasi visų pirma tuo, kad jų paviršiaus spiralių plokštumos ištisai padengtos net dvigubų stambesnių įkartelių raštu (20 pav., 3). Nors šio pogrupio segių skersmuo yra beveik tokis pat, kaip ir II jų pogrupio (7,2—7,8 cm), tačiau jos sveria papras tai maždaug 4—5 g mažiau (15,1—16,8 g), negu I ir II pogrupių segės. Tai rodo, kad šie papuošalai pagaminti, naudojant jau gana smulkius svorio vienetus.

Nors paskiri juodymu puošti dirbiniai Lietuvoje, kaip minėjome, aptinkami jau nuo X—XII a., tačiau daugiau šiuo būdu ornamentuotų apskritinių plokštelių segių iki šiol dar neaptikta. Tuo tarpu panašios forma, dydžiu bei ornamentika nejuodintos žalvarinės apskritinės segės Lietuvoje aptinkamos gana dažnai, ypač XIII—XV a. kapuose — Pušaloto (Molėtų raj.)⁸⁶, Rumšiškių (Kaišiadorių raj.)⁸⁷, minėtame Kriemalos ir kituose kapinynuose. Tiktais maždaug vienalaikėse su jais Lietuvos gyvenvietėse šių segių iki šiol rasta žymiai mažiau⁸⁸. Gana dažnai šio tipo segės aptinkamos ir senųjų prūsų maždaug to paties laikotarpio kapuo-

⁸⁵ E. Butėnienė, Siraičių X—XII a. senkapis.—ILKI, t. II, p. 168—170, pav. 5:6; LAB, p. 554.

⁸⁶ O. Nauickaitė-Kuncienė, XIII—XIV m. e. amžių plokštinis kapinynas. Pušaloto kaime, Molėtų raj.—MADA, t. 1(14), 1963, p. 99—114, pav. 7:1—3; 8:1, 3; 10:1, 3.

⁸⁷ 1961—1963 m. tyrinėjimus vykdė Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas (toliau — II). Radiniai — IEM, tyrinėjimų ataskaitos — II.

⁸⁸ Plg. LLM, pav. 587.

se⁸⁹. Latvijoje jų randama žymiai mažiau. Maždaug nuo XIII a. Latvijoje išplinta skirtingo dydžio bei formos apskritinės žalvarinės, kiek vėliau ir sidabrinės įvairiai ornamentuotos segės, kurios nedaug pasikeitusios išliko iki pat XIX a. ir dar ir šiandien puošia jų tradicinius tautinius draubžius⁹⁰.

Tuo būdu, remiantis visais minėtais duomenimis, apskritinės juodintos Stakliškių lobio segės laikytinos vietinės kilmės ir datuotinos maždaug XIV a. Skirtingą jų ornamentavimo būdą, greičiausiai, salygojo skirtinės joms panaudotas metalas.

Maždaug tam pačiam laikotarpiui, matyt, priklauso ir kitos 9 apskritinės plokštelinės segės, puoštos filigranine technika (19 pav., kairioji). Nors jų skersmuo yra beveik tokis pat (7,55—7,7—7,6—7,8 cm), kaip ir juodintų II ir III pogrupių segių, tačiau jos padarytos iš kiek storesnės (iki 5—6 mm storio) sidabrinės plokštélės ir dėl to sveria beveik dvigubai daugiau už juodintas apskritines seges. Filigranine technika puoštų segių svoris svyruoja tarp 40,9—42,9 g. Kai kurios iš jų taip pat jau kiek apgadintos. Atrodo, kad šios segės padarytos iš minkštesnio, trapesnio ir gal geresnės prabos sidabro lapo, negu juodintos segės. Greičiausiai dėl to filigranine technika puoštos apskritinės segės, ilgiau naudojamos, ilenkimų vietose dažnai lūždavo. Trijose Stakliškių lobio šios grupės segėse išlikę jų taisymo pėdsakų, būtent, jitrūkimų vietose iš vidinės pusės prilydytos siauros sidabro juostelės tokio storio, kaip ir segės. Matyt, šie papuošalai tuomet buvo labai branginami ir, gal būt, net perduodami iš kartos į kartą.

Vidinėje vienos segės pusėje, atrodo, mažu puncu yra iškalta nedidelė slaviško alfabeto raidė „И“. Remiantis paleografiniais duomenimis, tokis grafikos tipas Senovės Rusijoje pasirodė XIII—XIV a. ir buvo naujojamas ir vėlesniais laikais⁹¹. Taigi, segėje iškalta raidė negalėtų būti ankstyvesnė, kaip iš XIII—XIV a. Ar ta raidė reiškia segės meistro, ar savininko vardą, sunku pasakyti.

Daugiau panašiai ornamentuotų apskritinių plokšteliniių segių Lietuvoje iki šiol neaptikta. Tačiau segių forma, kaip minėta, yra vietinės kilmės, o jų ornamentas yra labai panašus į kitų šiame lobyje aptiktų

⁸⁹ W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, Königsberg, 1929, S. 331, Abb. k 1:2; R. Odoj, Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w miejscowości Równina Dolna, pow. Kętrzyn.—WA, t. XXIII, zesz. II, Warszawa, 1956, s. 181—182, tabl. XX:5.

⁹⁰ Ievads latviešu tautas tērpu vēsturē, Rīgā, 1936, p. 80—192; M. Slava, Latviešu tautas tēripi.—„Archeologija un etnografija“, t. VII, Rīgā, 1966, p. 95—102.

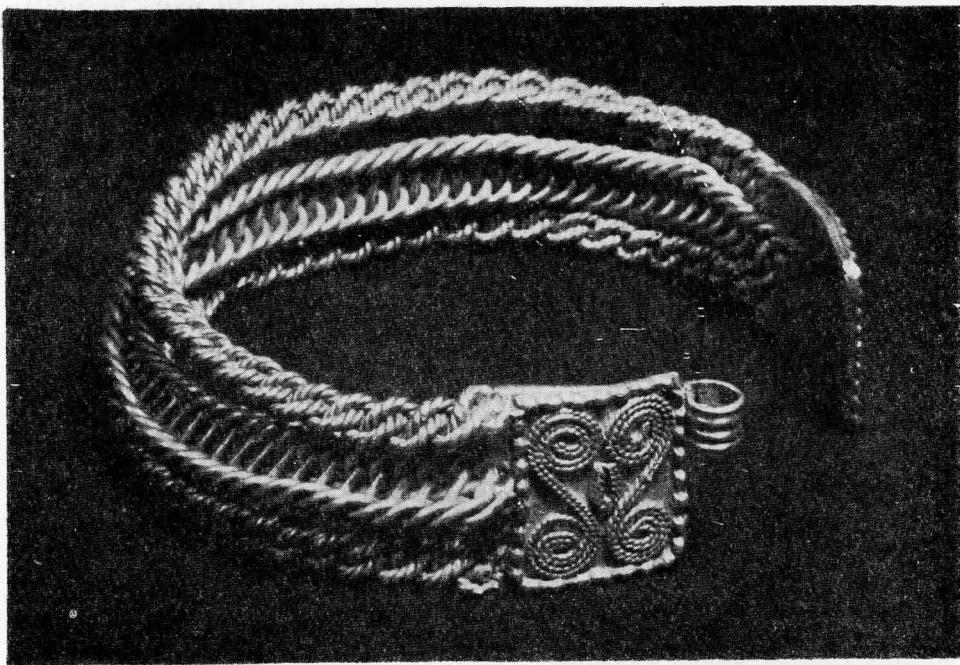
⁹¹ Л. В. Чепенин, Русская палеография, Москва, 1956, стр. 238—257.

daiktų ornamentą. Galima teigti, kad pastarosios segės buvo pagamintos vietas meistro ir, gal būt, dar net to paties, kuris darė ir kitus šio lobio panašiai ornamentuotus daiktus.

APYRANKĖS

Visų Stakliškių lobio apyrankių lankeliai yra suvyti ir supinti iš keiliolikos įvairaus storio sidabrinį vielučių.

Dvi šio lobio apyrankės yra vienodos formos. Jų lankeliai padaryti iš trijų tarpusavyje sujungtų pynučių, kurių kiekviena dar savo ruožtu

21 pav. Stakliškės. Pintu lankeliu apyrankė

suvyta iš kelių nestorų vielučių (21 pav.). Šių apyrankių galuose prilydytos plonos keturkampės $2 \times 2,2$ cm dydžio plokšteliės, kurių išorinės pusės puoštos filigranine technika. Prie plokštelių galų prilydytos nedidelės kilpelės apyrankių užsegimui. Paprastai viena tokia kilpelė būdavo prilydoma ties vieno apyrankės galo viduriu, o kitos dvi — kito jos galo pakraščiuose. Sudūrus abudu tokios apyrankės galus, pro visas minėtas kilpeles galėdavo laisvai praljisti tam tikras kaištukas, kuris ir sukabindavo apyrankę. Šiuo metu tik prie vienos Stakliškių lobio minėto tipo apyran-

kės išlikusi viena tokia kilpelė, o visos kitos — jau nutrūkusios ir dingusios. Abiejų Stakliškių lobio apyrankių skersmuo siekia 7 cm, o svoris — 77 ir 77,8 g.

Panašių į šias apyrankes Lietuvoje iki šiol neaptikta. Jų galai, ypač minėtosios užsegimo ąselės, primena kai kurias apyrankes iš Kijeve⁹² ir Kauno Šančių⁹³ lobiu. Manoma, kad pastarųjų lobių apyrankės yra padarytos slavų meistru⁹⁴. Tačiau minėtų Stakliškių lobio apyrankių pynimo būdas yra labai panašus į žalvarinių antkaklių pynimą; pastarosios gana dažnai Lietuvoje aptinkamos XIV—XV a. kapuose — Paežeryje (Šilalės raj.)⁹⁵, Šlapgiryje (Kelmės raj.)⁹⁶ ir kitur⁹⁷.

Trečiosios Stakliškių lobio apyrankės lankelis supintas iš keleto taip pat įvairaus storio vielučių, bet jau truputį paprastesniu būdu, negu aukščiau minėtos (22 pav.). Prie šios apyrankės lankelio prilydyti galai jau iš truputį storesnių ir siauresnių pailgų strypelių. Vieno šių strypelių galas yra atiestas į viršų, o kito — nulenktas į apačią. Išorinė jų pusė puošta smulkiai įkartelių ornamentu. Šios apyrankės galų ilgis — 3,2—3,5 cm, plotis — 0,9 cm, storis — 1,5—2 cm. Apyrankės skersmuo — 8—8,5 cm, svoris — 76 g.

Panašiai pintos kai kurios apyrankės iš Geliogalių⁹⁸ ir Šančių lobiu⁹⁹. Tačiau apyrankių su panašios formos galais iki šiol Lietuvoje neaptikta. Šios Stakliškių lobio apyrankės galų forma šiek tiek primena kai kurių sidabrinių antkaklių bei kitų papuošalų galus iš II mūsų eros tūksantmečio pradžios lobiu, aptiktų rytų slavuose¹⁰⁰ bei Skandinavijo-

⁹² Г. Ф. Корзухина, Русские клады..., табл. XXXV:1; XXXVII:10; XL; XLII:4.

⁹³ E. Volteris, Šančių lobis.—„Naujoji Romuva“, Nr. 122, 1939, p. 422; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas..., p. 127—129.

⁹⁴ O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas..., p. 127—129.

⁹⁵ 1966 m. II tyrinėjimai. Ataskaitos — II, radiniai — IEM.

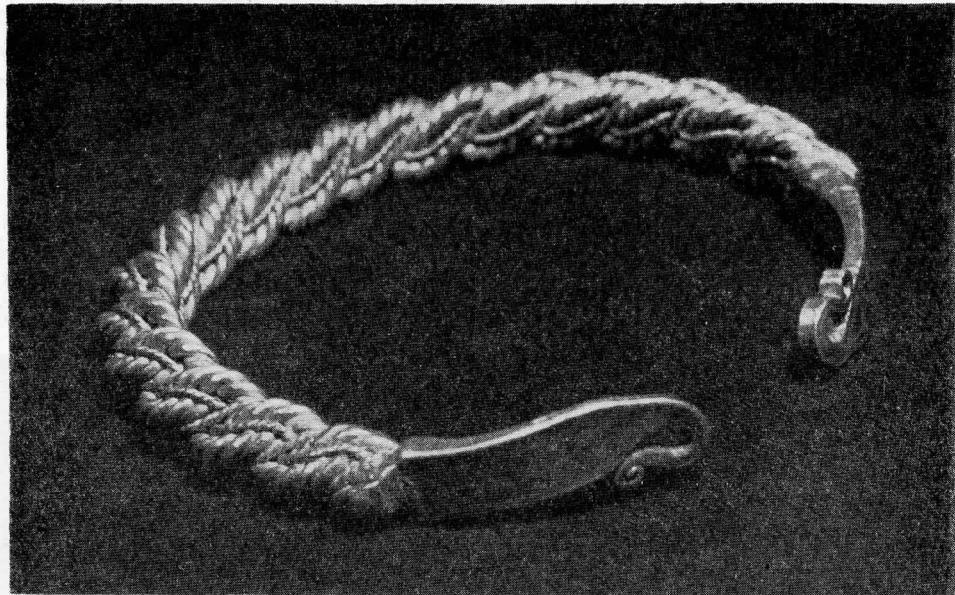
⁹⁶ 1966 m. II tyrinėjimai. Ataskaitos — II, radiniai — IEM; V. Urbanavičius, Šlapgirio kaimo (Kelmės raj.) senkapis.—MADA, t. I (23) (1967).

⁹⁷ W. Antoniewicz, Czasy przedhistoryczne i wczesnodziejowe ziemi Wileńskiej.—„Wilno i zemia Wileńska“, t. I, Wilno, 1930, s. 148—149, fig. 18:3—4.

⁹⁸ C. Engel, Zwei spätheidnische Silberfunde..., S. 81, Abb. 12:a; O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas..., p. 124, pav. 4:2,5.

⁹⁹ E. Volteris, Šančių lobis..., p. 422.

¹⁰⁰ Plg. M. Haisig, R. Kiersnowski, J. Reymann, Wczesnośredniowieczne skarby Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur, Wrocław—Warszawa—Kraków, 1966, s. 47, tabl. III:2; Г. Ф. Корзухина, Русские клады..., стр. 63, рис. 11; стр. 91—92, табл. XIII:1, XV:2.

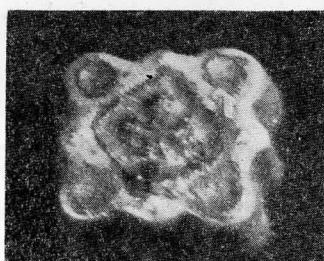

22 pav. Stakliškės. Pintu lankeliu apyrankė

je¹⁰¹. Panašiai užlenktus galus turi kai kurie vėlyvojo geležies amžiaus žalvariniai dirbiniai, aptinkami ir baltų gyventose srityse¹⁰².

ŽIEDAS

Stakliškių lobio sidabrinio žiedo galvutė yra tuščiavidurė, padaryta iš plonų, tarpusavyje sulydytų sidabro plokštelių, puoštų spaustiniu ornamentu (23 pav.). Žiedo galvutės viršutinė dalis puošta juodymu. Ten taip pat yra įspaustas ir nedidelis lygių kryžmų kryželis. Galvutės skersmuo — 2,5 cm, storis — 0,7 cm, svoris — 4,3 g.

23 pav. Stakliškės.
Žiedo galvutė

Daugiau panašios formos sidabriniai žiedai Lietuvoje iki šiol dar nežinoma. Šio žiedo gamybos būdas šiek tiek panašus į kai kurių sidabriniai žiedai, aptinkamų senose slavų žemėse, gamybą¹⁰³.

¹⁰¹ M. Stenberger, Die Schatzfunde., B. II, Lund, 1947, Abb. 198:12—13; 199:4; 200:16; 201:20 ir kt.

¹⁰² W. Gaerte, Urgeschichte., S. 334, Abb. al:2.

¹⁰³ Cp. Г. Ф. Корзухина, Русские клады., табл. VII:4.

LOBIO VIETA XIII—XIV a. LIETUVOS ARCHEOLOGINĖJE MEDŽIAGOJE

Iki šiol Lietuvoje yra aptikta palyginti nemaža lobijų su sidabriniais lydiniais, monetomis bei įvairiais kitais daiktais, kurie daugiausia datuojami II mūsų eros tūkstantmečio pradžia¹⁰⁴. Tačiau savo pilnumu, daiktų retumu ir įvairumu Stakliškių lobis gerokai pralenkia visus kitus iki šiol Lietuvoje rastuosius maždaug to paties laikotarpio lobius. Dėl to jis turi didelę mokslinę vertę.

Ne visi Stakliškių lobio daiktai yra vienalaikiai. Ankstyvesniams (XII—XIII a.) laikotarpiui priklauso piršto formos sidabrinis lydinys — vienas iš tų, kuriuos Lietuvoje vėliau pakeitė trikampio skerspiūvio lydiniai. Formos, svorio bei juose padarytų įraižų atžvilgiu vėlyvesni, trikampio skerspiūvio, Stakliškių lobio lydiniai yra panašūs į vadinamąsią Novgorodo grivnas¹⁰⁵. Pastarojo tipo lydiniai XIII a. pabaigoje — XV a. pradžioje neretai kartu su ankstyvomis Lietuvos bei kitų kraštų monetomis buvo plačiai išplitę ne tikta Lietuvoje, bet ir beveik visoje Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje bei kaimyninėse žemėse¹⁰⁶. Todėl sunku išvaižduoti, kad minėtas beveik vienintelis tuo metu tokioje plačioje teritorijoje apyvartoje buvęs lydinių tipas būtų buvęs liejamas tikta Didžiajame Novgorode. Šiuo atveju pažymėtinas dar ir tas faktas, kad rašytiniai, ypač XIV a., šaltiniai neretai mini ir „Lietuvos sidabrą“ bei „Lietuvos rublius“. Pavyzdžiui, pirmajame Sofijos metraštyje nurodoma, kad 1398 m. totoriai, vadovaujami Temiro Kutlujaus, priėjo Kijevo miestą, iš kurio paėmė duoklę 3000 rublių „Lietuvos sidabru“¹⁰⁷. Taip pat yra žinoma, kad „Lietuvos rubliais“ bei „Lietuvos sidabru“ prekiaudavo to meto pirkliai ir su Novgorodu¹⁰⁸. Atrodo, kad ir dalis sidabro iš Vakarų Europos į Rusią XIII—XV a. buvo jvežama per Pabaltijį¹⁰⁹. Viename to laikotarpio Riazanės lobyje buvo rastas sidabrinis lydinys su užrašu „Павел Рижа-

¹⁰⁴ Plg. A. Tautavičius, Papildomi duomenys..., p. 67—84.

¹⁰⁵ Novgorodo grivnomis minėto tipo lydiniai pavadinti todėl, kad jie pirmą kartą buvo rasti Didžiajame Novgorode. Žr. A. Ф. Медведев, О новгородских гривнах..., стр. 107.

¹⁰⁶ Plg. G. B. Fedorovas, Lobij..., p. 186—223; А. Л. Хорошкевич, Торговля Великого Новгорода с Прибалтикой и Западной Европой в XIV—XV веках, Москва, 1963, стр. 284.

¹⁰⁷ «...царь же Темиркутлуй пришед к городу Киеву, и взял с города окуп 3000 рублей Литовским серебром». Жр. Полное собрание русских летописей, т. V, СПб., 1851, стр. 251.

¹⁰⁸ А. Л. Хорошкевич, Торговля..., стр. 284.

¹⁰⁹ Э. С. Мугуревич, Восточная Латвия..., стр. 31.

нин“ („Povilas Rygietis“)¹¹⁰. Taigi, gal būt, sidabriniai, greičiausiai vėlyvesni, trikampio skerspiūvio, lydiniai tais laikais buvo liejami ir kai myninėse latvių žemėse, ypač jų žymesniuose amatų bei prekybos centrose. Sprendžiant iš visų minėtų duomenų, atrodo, kad pastarieji lydiniai tais laikais galėjo būti liedinami ir kai kuriuose kituose Rytų Europos kraštuose, nors formos bei svorio atžvilgiu jie galėjo likti panašūs į Novgorodo grivnas.

Kaip minėta, dauguma Stakliškių lobio daiktų chronologiniu atžvilgiu yra maždaug vienalaikiai su vėlyvesniais, trikampio skerspiūvio, monetiniais lydiniais. Taigi, Stakliškių lobio daiktai turėtų būti datuojami XIII—XIV a.

Tikslesnę šio lobio užkasimo datą šiuo metu sunku nustatyti. Gal būt, jis buvo užkastas XIV a. trečiame ketvirtyje arba pabaigoje, kai į Lietuvą, ypač į jos feodalinių bei administracinių centrų apylinkes, į kurias jėjo tuomet ir Stakliškės, suintensyvėjo kryžiuočių puolimai, kai krašte vyko kunigaikščių savitarpio vaidai¹¹¹. Apie tai kalbėtų ir tas faktas, kad Stakliškių lobyje nebuvo monetų, kurios būdingos jau XV a. pradžios lobiams.

Stakliškių lobyje, be lydinių bei įvairių papuošalų, nerasta papuošalų nuolaužų bei detalių, kas yra gana būdinga Gotlando¹¹², Lenkijos¹¹³ ir kai kurių kitų kraštų XI—XIII a. brangių daiktų lobiams. Tai rodo, kad Stakliškių lobio daiktai priklausė ne amatininkui, bet kokiam nors Lietuvos feodalui, apie kurių turtus iki šiol žinojome tiktais iš negausių užuominų, aptinkamų to meto rašytiniuose šaltiniuose. Pavyzdžiui, lenkų kronikininkas Jonas Dlugošas, aprašydamas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo laidotuves 1377 m., nurodo, kad jis buvęs sudegintas Kukovaičio miške, netoli Maišagalos (Vilniaus raj.) pilies ir kaimo, kartu su geriausiu žirgu, perlais ir gemomis išausta palaidine, purpuru ir auksu spindin-

¹¹⁰ Ten pat.

¹¹¹ Lietuvos TSR istorija, t. I, Vilnius, 1957, p. 113—123.

¹¹² M. Stenberger, Die Schatzfunde, B. I, S. 55, 78; B. II, S. 54, 111, 114, 122, 123, 126 ir kt.

¹¹³ Plg. J. Śląski i S. Tabaczynski, Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski, Warszawa—Wrocław, 1959, tabl. IV—XXVII; T. i R. Kiersnowcy, Z dziejów obrotu kruszcowego w Polsce wczesnofeodalnej w świetle skarbu ze wsi Stokowo, pow. Kołobrzeg.—WA, t. XXII, zeszyt 1, Warszawa, 1955, s. 5—54, tabl. II—III; R. Kiersnowski, Pieniądz kruszcowy w Polsce wczesnośredniowiecznej, Warszawa, 1960, s. 128, 350 ir kt.; to paties, Zagadnienie obiegu pieniądza wczesnośredniowiecznego na obszarze Polski północnowschodniej.—Acta Baltico-Slavica, t. I, Białystok, 1964, p. 94.

čiais drabužiais, apjuostas sidabrine paausiuota juosta¹¹⁴. Panašiai 1382 m. Vilniuje buvęs palaidotas ir Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis¹¹⁵. Tačiau iki šiol dar neaptikta nė vieno tų laikų Lietuvos kunigaikščio ar žymesnio bajoro palaidojimo vieta. Be to, deginant mirusiją, tokie metalai, kaip auksas ar sidabras, visiškai susilydydavo ir todėl pilniau atstatyti papuošalus iš rastųjų liekanų būtų beveik nebeįmanoma. Tuo būdu, Stakliškių lobis turi didelę vertę XIII—XIV a. Lietuvos didikų paradigmų drabužių rekonstrukcijai.

Kaip minėta, Stakliškių lobio papuošalai gamybos būdo bei ornamentikos atžvilgiais yra nevienodi. Juodymu bei spaudimo būdu jvairiai ornamentuoti papuošalai (10 apskritinių plokštelinių segių, žiedo galvutė, pasaginė gyvuliniai galais segė be inkrustacijų, spaudimo būdu ornamentuoti karoliai, siauresniais pailgais ir atriestais galais apyrankė) priklauso vienai grupei, o masyvesni filigraninė technika bei jvairių mineralų inkrustacijomis ornamentuoti papuošalai (9 apskritinės plokštelinės segės, ažūriniai karoliai, kryžiaus formos medalionas, dvi apyrankės su keturkampiais galais) — kitai grupei. Šie duomenys rodo, jog čia yra du papuošalu komplektai, kurie galėjo priklausyti net dviejems atskiriems, gal būt, artimai giminingiem asmenims (vyrui ir moteriai?).

Dalis papuošalų (pasaginės gyvuliniai galais bei apskritinės plokštelinės segės) yra būdingi lietuvių-latvių bei prūsų-jotvingių giminėms, o kitiems (lelijos formos pakabučiams, karoliams, medalionams, iš dalies apyrankėms) analogijų randame slavuose ar net Bizantijoje. Atrodo, kad rytiškos kilmės čia yra ir filigraninis ornamentas. Šiuo ornamentu puošti tiek baltiškos, tiek rytiškos kilmės šio lobio papuošalai. Visi Stakliškių lobio papuošalai, greičiausiai, yra pagaminti aukštos kvalifikacijos vietinių amatininkų, kurie žinojo jvairius ir sudėtingus jų gamybos bei ornamentavimo būdus — juodinimą, spaudimą, filigraninę techniką ir kitus. Todėl sunku sutikti su kai kuriais tyrinėtojais, kurie mano, jog visi panašūs į aukšciau aprašytuosius Lietuvoje rastus papuošalus yra importuoti iš slavų žemų¹¹⁶. Antrojo m. e. tūkstantmečio pradžioje amatininkystė, ypač spalvotųjų metalų apdorojimas, ir Lietuvoje buvo pasiekusi gana aukštą lygį. Tai patvirtina to laikotarpio Lietuvos kapinynuose aptinkami labai jvairūs ir sudėtinga technika pagaminti daiktai — pasidabruotos balno kilpos, kalavijų rankenos, jvairūs žalvariniai, sidab-

¹¹⁴ W. Manhardt, Letto-preussische Götterlehre, Riga, 1936, S. 142.

¹¹⁵ Scriptores Rerum Prussicarum, t. II, Leipzig, 1863, p. 620—621.

¹¹⁶ Plg. O. Navickaitė-Kuncienė, Senosios Rusios importas..., p. 125—126; Słownik starożytności słowiańskich, t. III, część. I, 1967, s. 80, rys. 28.

ro plokštelėmis dengti ir mėlyno stiklo akimis inkrustuoti bei sidabriniai papuošalai¹¹⁷. Tokie amatininkai, ypač XIII—XIV a., daugiausia koncentravosi stambesniuose to meto feodaliniuose bei administraciniuose Lietuvos centruose — Vilniuje, Kaune, Kernavėje, Trakuose ir kitur. Ypač jų turėjo pagausėti XIV a., kai Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas pradėjo kvieсти į Lietuvą jvairius amatininkus, tame tarpe ir sidabrankalius (argentarij) iš daugelio Europos kraštų¹¹⁸. Tad Lietuvos amatininkų tarpe tais laikais buvo ir jvairių svetimšalių, kurie gamino daugiausia tokius papuošalus, kurių forma labiausiai atitiko to meto Lietuvos didikų tradicijas bei skonį. Žinoma, papuošalus jie kartais ornamentuodavo ir tokiu būdu, koks buvo labiausiai išplitęs jų gimtosiose šalyse. O, gal būt, dalis ir vietinės kilmės amatininkų gamino bei ornamentavo kai kuriuos papuošalus pagal iš kitų kraštų atvežtuosius pavyzdžius, juo labiau, kad XIII—XIV a. Lietuva prekiavo su daugeliu Europos tautų ir net tolimesniais Rytų kraštais. Be to, kaip rodo kai kurie to meto rašytiniai šaltiniai, dalis Lietuvos didžiajam kunigaikščiui priklausiusių amatininkų gyveno ir kituose, dažniausiai kaimyniniuose kraštuose, kur jie naudojosi net tam tikromis teisėmis¹¹⁹. Taigi, šias aplinkybes reikia turėti galvoje, galiutinai nustatant Stakliškių lobio daiktų kilmę.

Kaip minėta, tarp Stakliškių lobio daiktų svorio pastebima gradacija. Tai rodo, kad juos gaminę meistrai laikėsi tam tikrų svorio matų sistemų. Tačiau tiksliau jas apibūdinti iš esamų duomenų šiuo metu yra gana sunku. Šis klausimas Lietuvoje dar tik pradėtas nagrinėti ir atskiri tyrinėtojai šiuo atžvilgiu daro nevienodas išvadas.

Vieni mano, kad X—XIII a. Lietuvoje buvo žinomos dvi svorio matų sistemos: Rytų, kurios pagrindu imtas arabų dirhemos svoris, ir Vakarų, pagrįsta skandinaviškosios markės svorius¹²⁰. Kitų tyrinėtojų nuomone, Lietuvoje tuomet vyravo skandinavų svorio matų sistema¹²¹. Šis klausimas galės labiau paaikškėti tiktais tolesnių tyrinėjimų eigoje. Gal būt, svo-

¹¹⁷ LAB, p. 503—506.

¹¹⁸ Gedimino laiškai. Parengė V. Pašuta ir I. Štal, Vilnius, 1966, p. 40—43, 54—55 ir plg. 32—37, 48—49.

¹¹⁹ B. T. Пашута, Образование литовского государства, Москва, 1959, стр. 279—280.

¹²⁰ O. Navickaitė-Kuncienė, Seniausios (X—XIII amžių) svorio matų sistemos Lietuvoje klausimai.—MADA, t. 2(21) (1966), p. 143—159.

¹²¹ P. Волкайте-Куликаускене, О весах и весовой системе в Литве в эпоху раннего феодализма. От эпохи бронзы до раннего железа, Таллин, 1966, стр. 216—224.

rio matų sistemos Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos kraštų¹²², ir senovėje nebuvu visą laiką pastovios — jos keitėsi, priklausydamos nuo istorinių-geografinių sąlygų kaitos. Ankstyvesniais laikais Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Rytų Europos kraštų, greičiausiai, vyraovo Rytų kilmės svorio matų sistema, o vėliau čia galėjo būti dažniau naudojamos jau ir Vakarų šių matų sistemos.

Šiuo požiūriu pažvelgę į Stakliškių lobio daiktus, pastebėsime gana sudėtingą reiškinį. Pavyzdžiui, svorio skirtumas tarp apskritinių plokštelinių juodintų I—II pogrupių segių, iš vienos pusės, ir tokios pat rūšies III pogrupio segių, iš kitos pusės, yra artimas tam tikrų arabų dirhemų svoriui (apie 4 g)¹²³. Tačiau spaustiniu ornamentu puoštų karolių svoris (2,85—2,9 g) beveik atitinka XIV a. antrosios pusės — XV a. pradžios Prahos grašių svorį¹²⁴, arba taip pat beveik sutampa su tam tikru arabų dirhemų svoriu (2,84—2,97 g)¹²⁵, tuo tarpu paprastesnės pasaginės gyvuliniais galais segės svoris (204,5 g) maždaug lygus skandinavų markės svoriui (apie 204 g)¹²⁶.

Taigi, gal būt, ne visi Stakliškių lobio daiktai yra pagaminti vienu metu ir to paties meistro. Kaip jau minėta, aukščiau aprašytų tarsi dviejų papuošalų komplektų gamybos būdas bei ornamentika šiek tiek skirtiasi. Tačiau Stakliškių lobio daiktų, ypač papuošalų, formos, jų gamybos būdas bei ornamentika rodo, kad chronologinis skirtumas tarp atskirų jų grupių negali būti didelis ir, greičiausiai, svyruoja tarp XIII ir XIV amžių.

Iš visų aukščiau pateiktų duomenų matyti, kad Stakliškių lobis yra gana svarbus šaltinis Lietuvos amatų istorijai, ryšiams su kitais, kartais gana tolimais kraštais tyrinėti, taip pat duoda medžiagos ir XIII—XIV a. Lietuvos didikų buičiai pažinti.

¹²² Plg. K. Castelin, Česká drobná mince. Doby předhusitské a husitské (1300—1471), Praha, 1953, s. 28—29, tabl. 2; S. Suchodolski, Grzywna i stopa miennicza w Polsce w XI—XII w.—„Wiadomości Numizmatyczne“, rok IV, zeszyt 1—2, Warszawa, 1960, s. 32, tabl. 2; Słownik Starożytności słowiańskich, t. III, cz. I, Wrocław—Warszawa—Kraków, 1967, s. 208.

¹²³ A. L. Монгайт, Рязанские гирьки.—КСМИИК, вып. XIV, Москва—Ленинград, 1947, стр. 63.

¹²⁴ А. А. Сиверс, Топография кладов с пражскими грошами, Петербург, 1922, стр. 2—3. Р. Кагазија, Aluonos Šklérių ir Krūminių monetų lobiai.—Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus metraštis, t. I, Kaunas, 1941, p. 118—120.

¹²⁵ А. Л. Монгайт, Рязанские гирьки..., стр. 63.

¹²⁶ Я. К. Земзарис, Метрология Латвии периода феодальной раздробленности и развитого феодализма (XIII—XIV вв).—«Проблемы источниковедения», т. IV, Москва, 1955, стр. 209—210.

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
В. ДАУГУДИС: СТАКЛИШКСКИЙ КЛАД
В И Л Ь Н Ю С — М И Н Т И С — 1 9 6 8
А С Т А Н И С Т О Р И Ч А Л И Т У А Н И С А Н

B. Даугудис

СТАКЛИШКСКИЙ КЛАД

Резюме

В 1963 г. сотрудники Института истории Академии наук Литовской ССР с помощью местного краеведа А. Наварацкаса получили остатки клада серебряных слитков и украшений. Тогда же было выяснено, что этот клад был найден еще в 1957 г. при вспашке поля, на глубине 30—40 см, примерно в километре к северо-востоку от местечка Стаклишкес (Пренайский р-н), в 70 км к западу от Вильнюса. Все предметы были сложены в бронзовый сосуд высотой 20—25 см, с невысоким горлом и несколько выпуклым брюшком.

Часть предметов из этого клада пропала, а многие сильно повреждены владельцем, который пытался использовать их в бытовых целях.

Полученную часть клада составляют: 8 слитков, 19 круглых пряжек, 2 подковообразные фибулы с плетеными дужками и стилизованными звериными головками на концах, 3 браслета, также с плетеными дужками, головка перстня и остатки одного или двух ожерелей, состоявших из разных бус, подвесок и двух медальонов (рис. 1). Общий вес их — 3,2 кг.

В полученной части клада слитки были пальцеобразной и трехгранной формы (рис. 2).

На поверхности пальцеобразного слитка сделан один поперечный, довольно глубокий нарез (рис. 2, правый). Длина слитка достигает 14,7 см, толщина — 0,8 см, ширина в его средней части колеблется между 1,1—1,4 см, а вес — 103,5 г.

Многие исследователи считают эти слитки литовскими, поскольку их ареал совпадает с территорией бывшего Великого княжества Литовского, где они были в обиходе с X в. до начала XV в. Однако больше всего они здесь отливались в XII—XIII вв., в то время как в более поздние времена их стали вытеснять уже трехгранные слитки.

Длина трехгранных слитков колеблется от 12,3 до 13,8 см, ширина — 1,3—1,6 см, толщина посередине — 1,2—1,7 см и вес — 182,9—197,5 г. (табл. 1, рис. 2, за исключением правого). На плоской стороне некоторых слитков сделано по 6, 9 и 10 неглубоких параллельных поперечных нарезов, а в кое-каких — еще и по одному наклонному.

Трехгранные слитки встречаются в литовских кладах уже в XIII в. Однако наибольшее распространение здесь они получили в XIV — начале XV вв.

Большую часть Стаклишского клада составляют разные украшения.

Особенно богато выглядели ожерелья, которые поступили в музей уже в сильно поврежденном виде. Поэтому восстановить их первоначальную форму сейчас довольно трудно. Имеющиеся данные позволяют судить лишь о том, что медальоны находились в середине ожерелий, а по обеим сторонам их — бусы и разные подвески (рис. 3). Обнаруженные в кладе бусы двух типов, а также два разных медальона свидетельствуют о том, что это остатки двух несколько различных ожерелий.

Очень красив медальон крестообразной формы (6,9—7,1 см), изготовленный из тонкой (до 2 мм толщины) серебряной пластинки (рис. 4). Наружная часть медальона украшена филиграным орнаментом и разными минералами; посередине его был помещен сравнительно большой кусок белого горного хрусталия овальной формы, а по бокам — камни меньших размеров и почти круглой формы: на левой стороне — фиолетовый аметист, на правой — зеленый малахит, вверху и внизу — по одному светло-желтому топазу. Кроме того, на трех концах медальона были прикреплены подвески разной величины и формы. Вес медальона с подвесками — 47,25 г.

Другой медальон — полусферической формы — имел более простую конструкцию (рис. 5). Это кусок хорошо отшлифованного горного хрусталия, вложенный в красиво орнаментированную серебряную рамку. По обеим сторонам медальона были прекреплены небольшие подвески полукруглой формы. Вес медальона с остатками рамок — 59 г.

В сохранившейся части клада обнаружено 15 овальных бус, которые также сделаны из тонких серебряных бляшек.

5 бус украшены тисненым орнаментом (рис. 8, средний). Все бусы этого типа имеют почти одинаковую величину. Их длина достигает 3,65 см, диаметр в середине колеблется от 1,4 до 1,5 см, а вес — 2,85—2,9 г.

Остальные бусы ажурные и украшены филиграным орнаментом (рис. 8, крайние). Они изготовлены из более толстого листа серебра и имеют несколько большую величину, чем вышеупомянутые бусы. Длина ажурных бус — 5 см, диаметр в середине — 2 см, а вес в большинстве случаев колеблется от 7,7 до 8,25 г.

Подвески ожерелей также неодинаковые и имеют лилиевидную (рис. 9), продолговато-ромбовидную (рис. 10) или почти круглую форму с дырочкой в середине (рис. 11). Все они полые и сделаны из тонких серебряных бляшек.

Аналогии ожерельям либо отдельным их украшениям из Стаклишского клада имеются в кладах серебряных предметов (относящихся, главным образом, к X—XIV вв.), найденных в Гялёгалляй (Укмергский р-н) (рис. 6), Кретинге (рис. 7), а также на территории древних пруссов, латышей, славян и других народов Европы.

Сравнительно большую часть украшений Стаклишского клада составляют разные пряжки и фибулы. Дужки обеих подковообразных фибул сплетены из нескольких серебряных прутьев разной толщины. Головки стилизованных зверей отлиты отдельно и лишь потом припаяны к дужкам. Одна из этих фибул особенно богато украшена (рис. 13). Головки зверей и расширенная часть язычка украшены разными филиграными узорами и инкрустированы камнями лазурита. Диаметр фибулы — 10,7—11,5 см, толщина дужка в середине — 1,4—1,7 см и вес — 423,2 г.

До сих пор в Литве известна лишь одна аналогичным способом украшенная фибула такого типа из Кретингского клада (рис. 14).

Другая фибула того же типа из Стаклишского клада орнаментирована более простым способом (рис. 15.). Расширенная часть ее язычка украшена тисненым орнаментом, а прикрепленные на концах дужка головки имеют более упрощенные формы. Диаметр этой фибулы — 9,5—11 см, толщина дужка в середине — 1,2 см, вес фибулы — 204,5 г.

Серебряные фибулы, подобные вышеупомянутой, в Литве встречаются уже чаще. Так две фибулы разной величины имеются в Гялёгальском кладе (рис. 16), одна — в Миткишском кладе (Тракайский р-н) (рис. 18), одна (рис. 17) вместе с полыми подвесками крестообразной формы (рис. 12) найдена на селище возле городища Пагояй.

Жегай (Аникщяйский р-н) и еще несколько фибул либо их частей обнаружено в других районах Литвы.

Как известно, подковообразные бронзовые и серебряные фибулы со звериными головками особенно характерны для балтских племен. У них они были известны уже с X—XI вв. и довольно широко применялись в более поздние времена.

Судя по форме и способу изготовления, обе вышеупомянутые фибулы из Стаклишского клада можно отнести к XIII—XIV вв.

Круглые пряжки из этого клада по способу их орнаментики можно разделить на две основные группы: пряжки, украшенные филигранным орнаментом, и пряжки с чернью.

Украшенных чернью пряжек в полученной части клада обнаружено 10 (рис. 19, правая). Все они изготовлены из тонкой (до 2,5 мм толщины) серебряной бляшки. По способу орнаментации их можно разделить еще на три подгруппы.

Пряжки I подгруппы по краям изображенного на их поверхности узора имеют мелкие поперечные нарезы (рис. 20, 1). Диаметр этих пряжек достигает 7 см, а вес — 21—22 г. В полученной части клада имеются две такие пряжки.

Ко II подгруппе принадлежат 4 пряжки. Изображенный на их поверхности узор уже целиком покрыт подобными нарезами (рис. 20, 2). Диаметр этих пряжек несколько больше диаметра пряжек I подгруппы и колеблется от 7,5 см до 7,8 см, в то время как их вес почти такой же, как у пряжек I подгруппы и колеблется от 20 до 22 г.

К III подгруппе принадлежат также 4 пряжки. Изображенный на их поверхности узор целиком покрыт двойными нарезами того же типа (рис. 20, 3). Хотя их диаметр (7,2—7,8 см) почти такой же, как и у пряжек II подгруппы, однако они весят, как правило, на 4—5 г меньше (15,1—16,8 г), чем пряжки I и II подгрупп. Это свидетельствует о том, что мастера данных украшений уже в то время пользовались довольно мелкими единицами определенной весовой системы.

Несмотря на то, что отдельные украшения, орнаментированные чернью, в Литве были известны уже в XII—XIII вв., однако украшенных таким способом круглых пряжек больше здесь до сих пор не найдено. Особую важность в этом отношении приобретает тот факт, что бронзовые пряжки, близкие по форме, величине и орнаментике вышеупомянутым, довольно часто встречаются в литовских могильниках XIV—XV вв. Таким образом, из вышесказанного следует, что чернью украшенные пряжки из Стаклишского клада являются изделиями местных мастеров и скорее всего относятся к тому же времени.

Остальные 9 пряжек из того же клада украшены филигранным орнаментом (рис. 19, левая). Несмотря на то, что их диаметр (7,55—7,7—7,6—7,8 см) почти такой же, как и у пряжек с чернью II и III подгрупп, однако они сделаны из более толстого (до 5—6 мм толщины) листа серебра, чем пряжки с чернью. Вес пряжек с филигранным орнаментом колеблется от 40,9 до 42,9 г.

Поскольку эти пряжки сделаны из более мягкого и хрупкого листа серебра, они при длительном пользовании часто ломались, особенно в местах изгибов. Поэтому на некоторых пряжках в местах изломов, с внутренней стороны, припаяны узкие ленточки серебряного листа примерно такой же толщины, как и сами пряжки. Это обстоятельство указывает на то, что такие украшения в то время довольно высоко ценились и, возможно, передавались из поколения в поколение.

Украшенных вышеописанным способом серебряных пряжек в Литве до сих пор больше не найдено. Однако, имея в виду то обстоятельство, что форма этих украшений является местной и что нанесенный на них орнамент сходен с орнаментом, нанесенным и на другие предметы местного происхождения данного клада, можно предположить, что они также сделаны местными мастерами.

Неодинаковую форму имеют и браслеты того же клада.

Дужки двух браслетов сплетены более сложным способом (рис. 21). На их концах припаяны тонкие четырехугольные ($2 \times 2,2$ см) пластинки с ушками для застежки. Наружная поверхность этих пластинок украшена филигранным орнаментом. Диаметр обоих браслетов достигает 7 см, а вес колеблется от 77 до 77,8 г.

Дужок третьего браслета сплетен более простым способом (рис. 22). На его концах припаяны продолговатые (длиной 3,2—3,5 см), более толстые (толщиной 1,5—2 см, шириной — 0,9 см) бруски с отогнутыми концами. Диаметр браслета достигает 8 см, а вес — 76 г.

Серебряных браслетов с аналогичными концами в Литве до сих пор больше не найдено. Однако способ плетения их дужков здесь был известен и употреблялся при изготовлении других украшений (шейные гривны, подковообразные фибулы) уже с XII в., а шире стал применяться с XIII—XIV вв.

Головка перстня из Стаклишского клада полая, имеет крестообразную форму, сделана из тонких тисненных и спаянных между собой серебряных пластинок (рис. 23). Верхняя часть головки перстня украшена чернью с изображением небольшого крестика. Диаметр головки — 2,5 см, толщина — 0,7 см, вес — 4,3 г.

По полноте, а также редкости и разнообразности предметов Стаклишский клад занимает видное место среди всех остальных литовских кладов серебряных предметов, относящихся к первой половине II тысячиелетия н. э.

Не все предметы данного клада относятся к одному времени. Их хронология колеблется в пределах от XIII в. до XIV в., чем и датируется весь клад. Эту хронологию косвенным образом как бы подтверждает и тот факт, что в кладе не обнаружено монет, которые довольно часто встречаются в литовских кладах, особенно начала XV в.

Указать более точную дату зарытия данного клада в настоящее время довольно трудно. Можно только предполагать, что это случилось в конце XIV в., когда в Литву, особенно в окрестности ее феодальных и административных центров, куда входит также местечко Стаклишкес, участились походы крестоносцев, а в самом kraю происходила борьба местных феодалов за власть.

В Стаклишском кладе среди слитков и украшений не обнаружены их фрагменты либо незаконченные предметы. Этот факт свидетельствует о том, что предметы данного клада принадлежали не ремесленнику, а скорее всего литовским феодалам, о богатствах которых до сих пор мы знали лишь по довольно фрагментарным описям их в письменных источниках того времени.

По способу изготовления и орнаментации украшения Стаклишского клада можно разделить на две группы. К первой группе относятся украшений, орнаментированные чернью и разными тиснеными узорами (часть круглых пряжек, овальных бус, головка перстня, подковообразная фибула без инкрустаций, браслет с отогнутыми концами), ко второй — более массивные украшения с филигранным орнаментом и инкрустациями разных минералов (часть круглых пряжек, овальные ажурные бусы, медальон крестообразной формы, два браслета с четырехугольными пластинками на концах). Это указывает на то, что мы имеем дело, скорее всего, с двумя комплектами украшений, которые могли принадлежать двум отдельным лицам, может быть, женского и мужского пола.

Интересно отметить и тот факт, что часть украшений (подковообразные фибулы со звериными головками, круглые пряжки) являются типичными для летто-литовских и прусско-ятвяжских племен, в то время как для некоторых остальных (лилиевидные подвески, бусы, медальоны) мы часто находим аналогии в славянских или даже в византийских древностях. По-видимому, восточным по происхождению является и филигранный орнамент. Однако этим орнаментом украшены предме-

ты как балтского, так и восточного происхождения. Таким образом, вышеупомянутые данные свидетельствуют о том, что украшения из Стаклишского клада, по-видимому, были сделаны высококвалифицированными местными мастерами, которые знали разные способы изготовления и орнаментации украшений (тиснение, чернение, филигрань и др.). Вполне возможно, что среди ремесленников из местного населения в Литве в то время были и люди из других стран, которые при изготовлении украшений, форма которых соответствовала традициям и вкусу литовских феодалов, наносили орнамент, широко распространенный в странах этих ремесленников. Возможно также, что ремесленники из местной литовской среды могли изготавливать некоторые украшения, подражая формам и орнаментике привезенных из других стран вещей.

Из вышесказанного видно, что Стаклишский клад является исключительно ценным источником для изучения истории литовского ремесла, связей Литвы с другими, порой довольно далекими странами, а также быта литовских феодалов главным образом в XIII—XIV вв.

TURINYS

Radimo vieta ir aplinkybės	1
Lydiniai	2
Papuošalai	5
Medalionai	6
Karoliai	11
Pakabuciai	13
Segės	17
Apyrankės	28
Ziedas	30
Lobio vieta XIII—XIV a. Lietuvos archeologinėje medžiagoje	35
Reziumė (rusų kalba)	36

СОДЕРЖАНИЕ

Место и обстоятельства находки	1
Слитки	2
Украшения	5
Медальоны	6
Бусы	11
Подвески	13
Фибулы	17
Браслеты	28
Кольцо	30
Место клада в археологическом материале Литвы XIII—XIV вв.	35
Резюме (на русском языке)	36

902.6
Da 401

Atsakingasis redaktorius
istorijos mokslo daktaras

J. JURGINIS

Fotonuotraukos K. VAINORAS

Ответственный редактор
доктор исторических наук
Ю. ЮРГИНИС

Фотоснимки К. ВАЙНОРАСА

Redaktorė L. Kokšienė

Techn. redaktorė V. Čečytė

Korektoriės: D. Baliukynienė ir M. Lomsargienė

Leidinio Nr. 9920. Tiražas 1500 egz. Pasirašyta sp. 1968.I.15. LV 07982.
Popierius $70 \times 90/16 = 1,375$ pop. 1., 3,57 sp. 1., 3,22 apsk. leid. 1.

Kaina 11 kp.

Spausdino Valst. „Vaizdo“ sp. Vilniuje, Strazdelio 1. Užsakymo Nr. 3316.

Kaina 11 kp